

"Research Article"

10.71737/jpm.2025.3103625

A Meta-Synthetic Model of Rational Education and Training Based on Islamic Teachings to Enhance Human Resource Productivity in Prisons

Mikael Jamalpour^{*1}, Karim Esgandari², Shadi Orafaye Jamshidi³

(Received:2024.09.27 - Accepted:2024.12.30)

Abstract

The aim of the current research was designing a model of rational education based on Islamic teachings to enhance human resources productivity. To achieve this goal, a hybrid method was used. Initially, various texts, sources and researches related to the research subject were studied, and the themes related to the model of rational education and training in line with the efficiency of human resources based on Islamic teachings were identified. Next, the identified codes were compiled into an expert questionnaire, and the experts provided the final model by sharing their opinions and incorporating them into the model. Then, the presented model was validated. The final model of rational education and training based on Islamic teachings in Tabriz prison aimed at enhancing human resources productivity includes 5 dimensions, 16 components and 98 indicators. The first dimension, education and training of resourcefulness, includes the components of Islamic intellectual education, Islamic thinking education, and Islamic education; the second dimension learning based on Islamic teachings, encompasses Islamic role model education, and Islamic experience education; the third dimension, benefit from dynamic training, includes educational methods, and new justice-oriented education; the fourth dimension, planning of educational processes, focuses on software planning of education, and hardware planning of education; and the fifth dimension, education and training of human religious components, includes the components of Social education, moral education, physical education, spiritual and religious education, education of good human qualities, and Islamic self-education.

Key Words: Islamic teachings, human resources productivity, rational education, rational training, Tabriz prison

1. Associate Professor, Department of Philosophy and Islamic Theology, Payam Noor University, Tehran, Iran

* Corresponding Author: Dr. jamalpour@pnu.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Public Administration, Payam Noor University, Tehran, Iran, Tehran, Iran Skandarik@pnu.ac.ir

3. PhD Candidate, Department of Business Administration, Payam Noor University, Tehran, Iran

1.Introduction

Considering the importance of rational education and training based on Islamic teachings in the prison organization as well as the educational measures of the country, there is no coherent and integrated model that addresses the indicators of rational education and training grounded in Islamic teachings. In order to improve the effectiveness of prison rehabilitation and education programs, rational education based on Islamic teachings can be effective. The question of the present research is as follows: What is the model of rational education and training grounded in Islamic teachings in line with the productivity of human resources in prison?

2.Literature Review

According to a review of the empirical foundations of the research, it is evident that the issue of rational education and training based on Islamic teachings has been examined in various researches from different aspects; however, there is currently no coherent and integrated model specifically designed for the prison organization that addresses the educational and training measures of the country while taking into account the political, cultural, and prevailing ruling values within the prison context. Therefore, the present research, is an attempt to present a model of rational education and training grounded in Islamic teachings in order to enhance the productivity of human resources.

3.Methodology

The current research employs a mixed-methods approach, encompassing both qualitative and quantitative stages. In the qualitative stage of the study, using meta-synthetic method, the researcher tries to extract categories (dimensions), concepts (components) and codes (indices) related to rational education and training based on Islamic teachings through a systematic literature review and to propose the research model. In the quantitative stage, the preliminary model of the research is surveyed by experts using the survey method while taking into account the conditions of Iran's state organizations in order to adapt and localize the model.

4.Result

The results of the data analysis revealed that the current research model consists of 5 dimensions, 16 components and 98 indicators that can show the model of rational education in Tabriz prisons organization. Based on the results obtained from the meta-combination analysis and expert survey, it can be said that all five dimensions including: 1. Education and training of resourcefulness, 2. Learning based on Islamic teachings, 3. Benefiting from dynamic education, 4. Planning educational processes and 5. Education and training of human religious components in education and Intellectual education based on Islamic teachings in Tabriz prison play a significant role in Iran's state organizations.

5.Conclusion

Considering the importance of the research problem and also a review of the literature and background of the research, the necessity of designing a model of rational education based on Islamic teachings was felt in Tabriz prison. In the initial steps of the research and according to his initial studies in the field of the topic, the researcher came to the point that past researchers do not have a significant consensus regarding the definition, types and dimensions of rational education grounded in Islamic teachings. Investigations showed that, from the point of view of some experts, the main reason for not achieving such a consensus was the lack of proper attention to the multifaceted nature of education. Rational education is a relatively new and broad concept in the field of social sciences and psychology. Therefore, it seemed necessary to adopt combined methods that could obtain the results of past research in a systematic way and help researchers to find regular patterns. Since the relatively new meta-synthetic approach has not yet been widely used in this field, it could be a valuable tool to facilitate the theory building process through systematic combination.

In order to adapt and localize the extracted model from the meta-synthetic method, the researcher put the extracted categories (dimensions), concepts (components) and codes (indices) through a questionnaire (questionnaire number one) at the disposal of academic experts and managers of the prison organization who were qualified as

research experts to evaluate the content validity of the model. After confirming the initial research model by indicators related to relative coefficient of content validity (CVR), in the next step, the researcher set questions to measure the research codes. One question was set for each code. Questionnaire number two was given to the experts in order to relate regulatory questions with extracted codes. After confirming the questions of the questionnaire by the indicators related to the content validity index (CVI), the final model of rational education based on Islamic teachings was also approved by the expert community.

Conflict of interest: none

10.71737/jpm.2025.3103625

(مقاله پژوهشی)

الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان با استفاده از روش فراترکیب

میکائیل جمال‌پور^{۱*}، کریم اسکندری^۲، شادی عرفای جمشیدی^۳
(دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۶ - پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۱۰/۱۰)

چکیده

هدف تحقیق حاضر الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی می‌باشد برای رسیدن به این هدف از روش فراترکیب استفاده شده است؛ بدین ترتیب که ابتدا متون، منابع و تحقیقات مختلف پیرامون موضوع تحقیق مورد مطالعه قرار گرفت، مضمون‌های مربوط به الگوی تعلیم و تربیت عقلانی در راستای بهره‌وری منابع انسانی بر اساس آموزه‌های اسلامی شناسایی شد و سپس کدهای شناسایی شده در قالب پرسشنامه خبرگی در اختیار خبرگان قرار گرفت تا با اعلام نظرات و اعمال آن‌ها در الگو، الگوی نهایی ارائه گردد. الگوی ارائه شده اعتبارسنجی گردید. الگوی نهایی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان تبریز در راستای بهره‌وری منابع انسانی شامل ۵ بعد، ۱۶ مؤلفه و ۹۸ شاخص می‌باشد که عبارتند از: بعد اول: تعلیم و تربیت قدرت تدبیر، شامل مؤلفه‌های عقل‌پروری اسلامی، تفکرپروری اسلامی، اندیشه‌پروری اسلامی. بعد دوم: یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی، شامل الگوپروری اسلامی، تجربه‌پروری اسلامی. بعد سوم: بهره‌مندی از آموزش‌های پویا، شامل روش‌های آموزشی، آموزش نوین عدالت‌محور. بعد چهارم: برنامه‌ریزی فرآیندهای آموزشی، برنامه‌ریزی نرم‌افزاری آموزش، برنامه‌ریزی سخت‌افزاری آموزش. بعد پنجم: تعلیم و تربیت مؤلفه‌های دینی انسانی که شامل مؤلفه‌های تربیت اجتماعی، تربیت اخلاقی، تربیت جسمی، تربیت معنوی و اعتقادی، تربیت خصوصیات نیکوی انسانی، نقش‌پروری اسلامی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: آموزه‌های اسلامی، بهره‌وری منابع انسانی، تربیت عقلانی، تعلیم عقلانی، زندان تبریز

۱. دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، (نویسنده مسؤول) Dr_jamalpour@pnu.ac.ir

۲. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران، Skandarik@pnu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری گروه مدیریت بازرگانی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران، Shadiofjamshidi@gmail.com

مقدمه

تعلیم و تربیت در زندگی بشر بی‌تردید جنبه‌ای بسیار حیاتی و اساسی را تشکیل می‌دهد. هرگونه اشتباه و انحراف در این امر، به طور قاطع منجر به انحراف در همه جنبه‌های زندگی می‌شود. وقتی تعلیم و تربیت به شکل صحیح انجام شود، توانایی‌های انسان در جهت بهبود و تکامل افزایش می‌یابد و جوانان به انسانیت و کمال انسانی خود نزدیک‌تر می‌شوند (شکری نصرت‌آباد و خدیوی، ۱۳۹۸). اندیشه و عقلانیت، به عنوان مشخصه‌های برجسته انسان نسبت به دیگر موجودات، تعیین‌کننده موقعیت انسان است و با تکامل عقلی او ارزیابی می‌شود. بدون تعقل و تفکر، عناصری مانند تقوا و عبادت جایگاه چندانی نخواهند داشت. جایگاه انسان در این رتبه‌بندی به جایگاه فکر و عمل او بستگی دارد. تربیت دینی باید به توازن عقلانیت بیشتری نسبت به دوران‌های گذشته توجه داشته باشد، زیرا در دنیای امروز با پرسش‌ها و تردیدهای فراوان، دین و تربیت دینی باید به عنوان یک عنصر موجه و قابل تفکر شناخته شود نه به عنوان یک مسئله سلیقه‌ای (جمشیدی کوهساری، ۱۳۹۲).

آموزش اسلامی جنبه‌های مختلف زندگی انسان را شامل می‌شود؛ از جمله ایمان، رشد فکری، شکل‌گیری شخصیت و افزایش مهارت‌ها. معرفت‌شناسی تربیت اسلامی بر کسب دانش از طریق تفکر و استدلال تأکید دارد که برای توسعه خلاقیت علمی ضروری تلقی می‌شود (راوداتوز، ۲۰۲۲). با این حال آموزش اسلامی نه تنها باید بر فرآیندهای منطقی و عقلانی تمرکز کند، بلکه قدرت تفکر شهودی را نیز بشناسد (علویه امینی^۲، ۲۰۲۳). به طور کلی، آموزش اسلامی بیه‌دنبال پرورش افراد آگاه، اخلاقی راست و قادر به مشارکت مثبت در جامعه است (ریادوش^۳ و همکاران، ۲۰۲۱).

عقلانیت که به عنوان یک توانایی در ذات انسان حضور دارد، به تنهایی و به طور خودکار به رشد و توسعه نمی‌رسد؛ بلکه نیازمند هدایت و تربیت است؛ به همین دلیل، تربیت عقلانی به معنای ایجاد شرایط مناسب برای تقویت قوای تفکر انسان ضروری است (مرزوقی و صفری، ۱۳۸۶). تربیت صحیح قدرت‌های عقلی، به انسان امکان می‌دهد تا در تمامی ابعاد رشد کند و با استفاده از هدایت خردورانه عقل، توازن و تدبیر را به خود بیاورد. در صورتی که عقل به عنوان محور تربیتی در نظر گرفته شود، تربیتی عقلانی و کارآمد خواهد بود. اجتماعی که به جنبه عقلی در تربیت انسان توجه نکند، در نهایت به افراط و تفریط در همه جنبه‌ها می‌افتد. در چنین جامعه‌ای، انسان‌ها از تفکر و عقلانیت دور می‌شوند و خطاها و مشکلات خود را به عوامل دیگر نسبت می‌دهند، بدون آنکه برای

1. Raudhatuz
2. Alawiyah Amini
3. Ryadhush

عقلانیت خود پاسخی بیابند. این موضوع موجب ناکامی انسان و تضعیف مبانی دینی و معنوی او می‌شود (عشوری، ۱۳۹۱). تربیت عقلانی در آموزه‌های اسلامی بر اهمیت تربیت اخلاقی و توسعه تفکر عقلانی تأکید دارد (کلباسی^۱، ۲۰۲۲). تربیت عقلانی نقش اساسی در تربیت مطلوب سایر جوانب انسانی دارد و تسلط بر آن ضروری است تا در تربیت دینی، سیاسی و اجتماعی موفقیت حاصل شود؛ به عبارت دیگر، تربیت عقلانی شرط توفیق در تربیت اجتماعی و سیاسی و سایر جوانب است و مبنای تربیت سایر جوانب محسوب می‌شود (محمدشفیعی و نجارپوریان، ۱۴۰۱). هدف آموزش اسلامی هدایت افراد از طریق عقلانیت و حکمت است و قلب مرکز عقلانیت است (محسنین و مغنی آسپاری^۲، ۲۰۲۳). معرفت‌شناسی تربیت اسلامی بر کسب آگاهی از آموزه‌های اسلامی و توسعه ذهنیت منطقی - انتقادی متمرکز است (راوداتوز، ۲۰۲۲). احادیث امام علی (ع) بر نقش عقل - گرای و اندیشه‌گری در تربیت جامعه اخلاقی تأکید دارد (کلباسی، ۲۰۲۲). در صورتی که جامعه‌ای به پرورش بعد عقلانی در انسان توجه کافی نکند، در نهایت در تمامی جوانب دچار افراط و تفریط خواهد شد. در این نوع جامعه، انسان از تفکر دور شده و علت عقب‌ماندگی‌های خود را به چیزهایی غیر از ضعف عقلانیتش نسبت خواهد داد. این وضعیت باعث شروع بی‌هویتی انسان و نادیده گرفتن سایر مبانی دینی و معنوی در او می‌شود (عشوری و خوشناموند، ۱۴۰۱).

از سوی دیگر، اصلاح و تربیت به منظور تقویت قدرت‌های مددجویان، به یکی از روش‌های مهمی تبدیل شده است که در زندان‌ها، به‌ویژه با تأکیدات ریاست قوه قضائیه در خصوص قضا‌دایی، اجرا می‌شود. این رویکرد، به این دلیل مهم است که تنها تفکر حبس به عنوان مجازات، نمی‌تواند به طور ضروری اقدامات جرمی را از زندان یا از جامعه دور کند و برگشت مددجویان با همان دیدگاه‌های اولیه به جامعه نه تنها می‌تواند تهدیدی جدید برای امنیت عمومی ایجاد کند، بلکه احتمال ارتکاب دوباره جرم را نیز افزایش می‌دهد. انجام برنامه‌های اصلاحی و تربیتی و اجرای برنامه‌های خاص (شامل آموزش، فرهنگ، مشاوره، اشتغال، ادامه تحصیل، ورزش و ...) برای افراد محکوم به حبس می‌تواند بهبود شرایط فردی و کاهش نرخ تکرار جرم را در پی داشته باشد. در کشور ما نیز سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، برنامه‌های اصلاح و تربیتی متعددی را برای تمام زندانیان در نظر گرفته و اجرا می‌کند، اما از نظر محصولی برنامه‌های اصلاح و تربیت به نحو پراکنده در جریان قرار گرفته‌اند (شمس، ۱۳۸۷).

با توجه به اهمیت موضوع تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در سازمان زندان و اقدامات تعلیمی و تربیتی کشور، الگویی منسجم و یکپارچه که به شاخص‌های تعلیم و تربیت

1. Kalbasi

2. Muhsinin & Mugni Assapari

عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی پرداخته شود وجود ندارد از این‌رو به منظور ارتقای اثربخشی برنامه‌های اصلاح و تربیت زندانیان، تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی می‌تواند مؤثر واقع گردد. سؤال پژوهش حاضر به شرح زیر می‌باشد:

الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان چگونه می‌باشد؟

ادبیات تحقیق در دو بخش مبانی نظری و مبانی تجربی (پیشینه تحقیق) مورد بررسی قرار گرفته است.

تعلیم و تربیت: تعلیم و تربیت عبارت است از پرورش دادن؛ به عبارت دیگر، تعلیم و تربیت اقدام به توسعه استعدادهای داخلی است که بالقوه در موجودی وجود دارد. این کلمه صرفاً به موجودات زنده مانند گیاهان، حیوانات و انسان‌ها صدق می‌کند و اگر از این اصطلاح در مورد موجودات غیرزنده استفاده کنیم، به معنای مجازی از آن استفاده می‌شود.

عقل: عقل یک قدرت عمل در دل مدرکات دارد؛ قدرتی که مدرکات را از دنیای محسوس و تخیلی به دنیای منطقی و عقلانی تبدیل می‌کند و در این دنیای منطقی به ترتیبی خاص که به عنوان استدلال شناخته می‌شود، عمل می‌کند. نتیجه این عمل، افزایش سرمایه اولیه ما است.

تربیت: تربیت به معنای ایجاد شرایط ضروری برای رشد و توسعه قوای عقلانی است، به منظور دستیابی به مقام انسان کامل (عشوری، ۱۳۹۱). تعدادی از دانشمندان تربیت را به عنوان تبدیل قوای فردی به فضیلت‌ها تعبیر می‌کنند، در حالی که گروه دیگری تربیت را به معنای استخراج نیروها و استعدادهای درونی انسان تعریف می‌کنند (رشیدی، ۱۳۹۶).

مبانی تجربی: مبانی تجربی در دو بخش تحقیقات انجام گرفته در داخل کشور و تحقیقات انجام گرفته در خارج از کشور آورده شده است.

- مجدالدین و همکاران (۱۴۰۲) تحقیقی را با عنوان «طراحی الگوی رشد اخلاقی دانش‌آموزان در چارچوب فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی» انجام دادند. یافته‌ها منجر به شناسایی شاخص‌های رشد اخلاقی دانش‌آموزان در چهار بعد ارتباط با خدا، ارتباط با خویشان، ارتباط با دیگران و ارتباط با طبیعت شده است و مؤلفه‌های آن براساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در ۶ ساحت تنظیم شده است. برای رشد اخلاقی دانش‌آموزان بیش از ۱۰۰ شاخص استخراج گردیده و در نهایت با رویکردی سیستمی، مدل نهایی رشد اخلاقی دانش‌آموزان براساس فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی طراحی شده است.

- محمدشفیعی نجارپوریان (۱۴۰۱) تحقیقی را با عنوان «حیات معقول و ابعاد تربیت عقلانی از دیدگاه علامه محمدتقی جعفری (ره)» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: علامه، تربیت عقلانی را پرورش قوه تفکر انسان برای انتقال از حیات معمول به حیات معقول می‌داند. هدفی غایی تربیت عقلانی از دیدگاه علامه جعفری عبادت و بندگی خدا است.
- افضل‌ی قادری و کشاورز (۱۴۰۰) تحقیقی با عنوان «اصول تربیتی استدلال عقلانی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: این اصول در دو حوزه اقتضایی و الزامی قرار می‌گیرند؛ اصول اقتضایی به شرایط و مقتضیات وابسته هستند و باید در همه شرایط رعایت شوند، در حالی که اصول الزامی در هر شرایط باید رعایت گردند، زیرا جذابیت فرآیند استدلال عقلانی به طور اساسی به این اصول وابسته است.
- صفاری و همکاران (۱۳۹۹) تحقیقی با عنوان «استنتاج اهداف، مبانی و اصول عدالت در روش‌های تعلیم و تربیت بر اساس آموزه‌های اسلامی» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: تربیت عادلانه از روش‌های متعددی بهره می‌برد؛ از جمله برقراری عدالت اجتماعی، بر اساس ضوابط عقلی و شرعی ارزیابی خشنودی مردم، تخصیص تکلیف به اندازه نیاز، پاداش به اندازه عمل، مجازات به اندازه خطا، تعادل و هماهنگی بین اجزای مختلف، ایجاد احساس خوشایندی از دستاوردهای فرد، قانون‌گذاری و رعایت قوانین.
- کرمی شهریار و بهشتی (۱۳۹۹) تحقیقی با عنوان «تدوین الگوی تعلیم و تربیت پلیس اسلامی بر مبنای حرکت جوهری انسان در حکمت متعالیه صدرالمتهلین» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: این تحقیق منجر به دستیابی به نتایج نظری و کاربردی برای پلیس جمهوری اسلامی ایران می‌شود. در این راستا، نتایج حاصله و برخی از ابعاد مدل مورد مقایسه با تحقیقات انجام‌شده مورد بررسی قرار می‌گیرد. پیشنهادها مطرح شده در این تحقیق به صورت پیشنهادها کاربردی در ۱۵ دسته‌بندی ارائه شده است.
- جمعه حیدری (۱۳۹۷) تحقیقی با عنوان «نقش تعلیم و تربیت در سبک زندگی اسلامی» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: تعلیم و تربیت با تأکید بر مبانی اسلامی و با مربیان و معلمان مؤهل، نقش اساسی در پیشرفت و شکوفایی انسان دارند. بدون تعلیم و تربیت صحیح، انسان نمی‌تواند استعدادهای خود را برجسته کند و تأثیر اسلام در زندگی شخصی و اجتماعی او ضعیف می‌شود. بنابراین، برنامه‌های تعلیم و تربیت باید شامل آموزش قرآن، تقویت ایمان به اصول دین، احکام و اخلاق باشند. این نوع تعلیم و تربیت با حفظ معیارهای کتاب و سنت و با تدریس از سوی مربی‌ها و معلمان ماهر ممکن است. در نتیجه، تعلیم و تربیت تأثیر قابل‌ملاحظه‌ای در رشد و ورود افراد به زندگی اسلامی دارد.

- آقا صفری (۱۳۹۴) تحقیقی با عنوان «الگوی تربیت عقلانی در روایات» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: تربیت عقلانی از جمله مسائل حیاتی و کلیدی است که بر اساس آن شکوفایی فرد و جامعه شکل می‌گیرد. بی‌توجهی یا کم‌توجهی مربیان عرصه تعلیم و تربیت به این بُعد مهم، می‌تواند آسیب‌های جدی در تربیت ایجاد کند. بنابراین، مربیان برای تربیت متربی‌ان به آشنایی با مبانی، اصول، روش‌ها و اهداف تربیت عقلانی نیاز دارند. این آشنایی می‌تواند آنها را در رسیدن به اهداف بالندگی عقلانی فرد و جامعه کمک کند و مربی را در راهنمایی به سوی آموزه‌های روایی باشد.

- محسنی (۱۳۹۲) تحقیقی با عنوان «بررسی و نقد رویکردهای اثباتی به فلسفه تعلیم تربیت اسلامی و در جمهوری اسلامی ایران» انجام داده است که نتایج حاصل نشان می‌دهد: بررسی و نقد این رویکردها می‌تواند نقاط قوت و ضعف آن‌ها را برش دهد و به ارائه دیدگاهی جامع‌تر منجر گردد. در این نوشتار، چهار رویکرد مختلف در مورد «فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی» در جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرد. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد که اولاً برای تدوین «فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی»، منابع اصلی آن باید منابع اسلامی شامل قرآن، سنت و عقل باشند و به همین اندازه، از علوم عقلی اسلامی و دستاوردهای تجربی معتبر نیز باید استفاده گردد. ثانیاً، باید تعامل فعال و جستجوی حقیقت با مکاتب فکری دیگر باز باشد. در آخر، با توجه به میان‌رشته‌ای بودن «فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی»، باید رویکردی گشوده در روش‌شناختی دنبال کرد، با این حال روش اصلی تدوین باید روش استنتاجی باشد که می‌توان به طرق مختلف از آن بهره‌برد.

- علویه امینی (۲۰۲۳) تحقیقی با عنوان «تعلیم و تربیت اسلامی از منظر موزین عارفین و ارتباط آن با تربیت اسلامی معاصر» انجام داده که نتایج حاصل نشان می‌دهد: در مورد ماهیت تربیت اسلامی، اهداف تربیت اسلامی، فرآیندها و فرآورده‌های تربیت اسلامی، اهداف تربیت اسلامی و روش‌شناسی تربیت اسلامی، اندیشه‌های متعددی از مزین عارفین وجود دارد.

ریادوش شالیهین^۱ و همکاران (۲۰۲۱) تحقیقی با عنوان «تبدیل عقلانی شهودی مبتنی بر علوم اعصاب در تعلیم و تربیت اسلامی» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: محققان با استفاده از تحقیقات سواد، مغز عقلانی و شهودی را بر اساس مدل‌های علمی به روش کیفی تحلیل کردند. مشاهده شد که انتقال از مغز عقلانی به مغز شهودی از طریق نقطه خستگی به تفکر مرتبه بالاتر و طبقه‌بندی مارزانو اتفاق می‌افتد.

- صادق^۱ (۲۰۱۹) «تحقیقی با عنوان «نقش معارف اسلامی در تعلیم و تربیت (بررسی تحلیلی در ادراک اهداف آموزشی)» انجام دادند که نتایج حاصل نشان می‌دهد: آموزش برای ایجاد یک شهروند کامل واجد شرایط، ماهر و با اخلاق در سطح جهان ارائه می‌شود. درس ایجاد این ویژگی‌ها در معارف اسلامی نهفته است، در حالی که آموزش مدرن از پذیرش آن غفلت می‌کند، به همین دلیل آموزش و پرورش مدرن نتوانسته است به اهداف اصلی آموزشی دست یابد.

- کسوما^۲ (۲۰۱۷) تحقیقی با عنوان «توانمندسازی تعلیم و تربیت اسلامی در تلاش برای پیش بینی زندگی در جامعه مدرن» انجام داد. در این نوشتار سعی بر آن است تا مواردی را در رابطه با وضعیت عینی آموزش و پرورش جامعه مدرن امروزی و چگونگی پیش‌بینی زندگی مشکل‌آمیز جامعه مدرن در آینده بیان کنیم تا آموزش اسلامی بتواند کیفیت آموزش و چگونگی تلاش را ارتقا بخشد. تعلیم و تربیت اسلامی را می‌توان به گونه‌ای طراحی کرد که نیازهای یک جامعه در حال تغییر را برآورده سازد.

- مبارک^۳ (۲۰۱۳) تحقیقی با عنوان «راهبرد تعلیم و تربیت اسلامی در ارتقای کیفیت منابع انسانی» انجام داده که نتایج حاصل نشان می‌دهد: تربیت اسلامی وظیفه مهمی است؛ یعنی چگونگی ارتقای کیفی نیروی انسانی برای مسلمانان برای ایفای نقش فعال و بقا در عصر جهانی شدن. توسعه نیروی انسانی باکیفیت موضوعی آسان و ساده نیست، زیرا مستلزم درک عمیق و گسترده در شکل‌گیری مفاهیم اولیه انسان و محاسبات در آماده‌سازی نهاد به‌عنوان وسیله‌ای است که انسان برتر را به دنیا خواهد آورد.

- نورالدین^۴ (۲۰۰۷) تحقیقی با عنوان «تدوین راهبردهای ارزشهای یادگیری (دینی) در تعلیم و تربیت اسلامی» انجام داد که نتایج حاصل نشان می‌دهد: تعلیم و تربیت اسلامی با محوریت دستیابی به انسان کامل، وظیفه ساختن فرآیند تربیتی و یادگیری را بر عهده داشته است. روش تربیتی اسلامی در حالت ایده آل، تفکری عقلانی، چالش برانگیز، گفتمانی، تجربی و آینده نگر است که دین را در زندگی اجتماعی مطرح می‌کند. تعلیم و تربیت اسلامی نیازمند بازنگری نظام مند نقش‌ها و کارکردهای نهادی خود است و به طور روشنمند به سمت ایجاد الگوی یادگیری حرکت می‌کند که بتواند رنگ تازه‌ای به یادگیری ارزشی (دینی) بدهد.

1. Sadiq

2. Kesuma

3. Mubarak

4. Nurudin

با توجه به مطالعه مبانی تجربی تحقیق مشاهده می‌گردد موضوع تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در تحقیقات گوناگونی از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته است اما پژوهشی که الگویی منسجم و یکپارچه و اختصاصاً برای سازمان زندان و اقدامات تعلیمی و تربیتی کشور و با در نظر گرفتن سیاست، فرهنگ و ارزش‌های حاکم در سازمان زندان طراحی شده باشد وجود ندارد از این‌رو تحقیق حاضر با توجه به روش پژوهش توضیح داده شده به ارائه الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی پرداخته است. اهداف تحقیق به ترتیب زیر است:

- شناسایی ابعاد الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان تبریز.

- ارائه الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان تبریز.

ابزار و روش

پژوهش حاضر در دو مرحله (کیفی و کمی) پایه‌ریزی شده است؛ در مرحله اول (روش کیفی) با استفاده از روش فراترکیب، محقق تلاش می‌کند مقولات (ابعاد)، مفاهیم (مؤلفه‌ها) و کدهای (شاخص‌ها) مرتبط با تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی را از طریق مرور سیستماتیک ادبیات استخراج کرده و مدل پیشنهادی خود را ارائه دهد. در مرحله دوم (روش کمی)، مدل مقدماتی تحقیق با استفاده از روش پیمایشی و با در نظر گرفتن شرایط سازمان‌های دولتی ایران به منظور متناسب‌سازی و بومی‌سازی مورد نظرسنجی خبرگان قرار می‌گیرد.

مانند آنچه اشاره شد، برای طراحی «الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان»، در مرحله اول پژوهش از روش فراترکیب استفاده شده است؛ روش فراترکیب از انواع مختلف راهبردهای کیفی تحقیق استفاده می‌کند. فراترکیب رویکرد سیستماتیک را برای محققان فراهم می‌سازد تا تحقیقات را ترکیب کنند، تم‌ها و استعاره‌های پنهان را شناسایی کنند و از این طریق دانش موجود را توسعه دهند و دیدی جامع و گسترده ایجاد کنند. از آنجایی که مفهوم تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی مفهوم چندبعدی و گسترده است، روش فراترکیب به عنوان روش مناسب برای تلفیق جامعی از الگوهای ارائه شده در این حوزه برپایه تفسیر و ترجمه آن‌ها استفاده می‌شود. بنابراین، روش فراترکیب تصویر بزرگتری از پدیده مورد مطالعه ارائه می‌دهد و تعمیم‌پذیری بیشتری در مطالعات مبتنی بر مدرک ایجاد می‌کند (اسگندری و همکاران، ۱۳۹۷). از آنجایی که این پژوهش به طراحی و ساخت الگوی جدید برای تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری

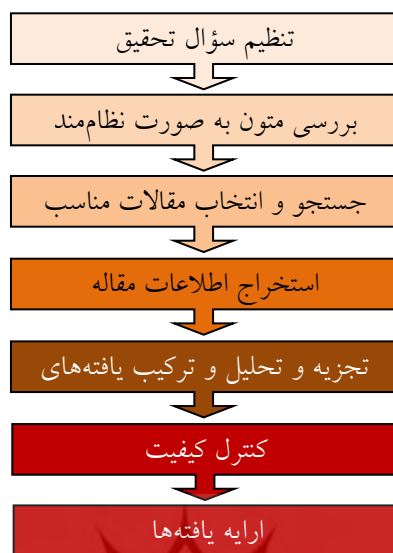
منابع انسانی پرداخته و بر اساس هدف تعریف شده در دو مرحله (بنیادی و کاربردی)، در مرحله اول به عنوان پژوهش بنیادی و در مراحل دوم و سوم (بومی‌سازی و کاربردی نمودن مدل) به عنوان پژوهش کاربردی معرفی می‌شود.

پژوهش حاضر بر حسب ماهیت و روش با توجه به اینکه محقق قصد دستکاری داده‌ها را نداشته و هیچ‌گونه دخل و تصرفی در داده‌ها و متغیرها ایجاد نمی‌کند و وضعیت موجود را مطالعه می‌کند پژوهش توصیفی یا غیرآزمایشی بوده و با عنایت به اینکه محقق به دنبال طراحی الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان می‌باشد، لذا روش تحقیق از نوع اکتشافی می‌باشد. از طرفی با توجه به اینکه داده‌های مورد نیاز این تحقیق با استفاده از پرسش‌نامه به دست آمده است، یک بررسی پیمایشی در نظر گرفته می‌شود.

مرحله اول. روش فراترکیب (روش کیفی): روش فراترکیب^۱ به عنوان نوعی مطالعه کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد، که اطلاعات و نتایج استخراج شده از دیگر مطالعات کیفی مرتبط با موضوع تحقیق را مورد بررسی قرار می‌دهد. در این روش، نمونه مورد نظر برای انجام فراترکیب از مطالعات کیفی منتخب گردآوری می‌شود و بر اساس ارتباط آن مطالعات با سؤالات پژوهش تعیین می‌شود. روش فراترکیب به اندازه مطالعات کیفی کلاسیک، بر مبنای نظری وسیع تمرکز نمی‌کند و به جای ارائه خلاصه جامعی از نتایج، یک ترکیب تفسیری از این نتایج را ایجاد می‌کند (اسگندری و همکاران، ۱۳۹۸). در این پژوهش به منظور تحقق این هدف، از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو^۲ (۲۰۰۷) استفاده شده است. گام‌های هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو در شکل (۱) نشان داده شده است.

1. Meta-Synthesis

2. Sandelowski & Barros

شکل شماره ۱: فرآیند هفت مرحله‌ای فراترکیب سندلوسکی و بارسو (۲۰۰۷)

Figure 1: The seven-stage meta-synthesis process by Sandelowski and Barroso (2007)

گام‌ها و روش کار در فراترکیب: در پژوهش حاضر به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های استخراجی از ادبیات تحقیق از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو به شرح زیر استفاده شده است.

گام اول: تنظیم سؤال تحقیق

گام اول انجام فراترکیب، تنظیم سؤال پژوهش است که شامل مراحل زیر می‌باشد:

۱. چه چیزی^۱: برای تنظیم سؤال پژوهش، اولین گام تمرکز بر «چه چیزی» در یک مطالعه است. هدف این پژوهش شناسایی، مقوله‌بندی و گروه‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان است.
۲. چه کسی^۲: بیانگر جامعه مورد مطالعه است. جامعه آماری این پژوهش شامل همه پژوهش‌های در دسترس در حوزه «تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری

1. What

2. Who

منابع انسانی» است که از محل پایگاه‌های اطلاعاتی^۱ تأمین شده است. در این پژوهش پایگاه‌های داده، مجلات، کنفرانس‌ها و موتورهای جستجوی مختلف (جهت دانلود مقالات انگلیسی و فارسی) مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. چه وقت^۲: این سؤال چارچوب زمانی منابع یافته‌شده از مراحل قبل را مشخص می‌کند. مقالات انگلیسی مطالعه شده در این پژوهش بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳، و مقالات فارسی از سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ انجام شده‌اند. در این پژوهش مقالات انگلیسی قبل از سال ۲۰۱۰ چندان مورد توجه قرار نگرفته است؛ دلیل اصلی این مسأله این است که عبارت «تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی» در ادبیات موضوعی نسبتاً جدید است و با توجه به استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی بالا، برای واژه «تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی» در مقالات قبل از سال ۲۰۱۰ نتیجه‌یاد جالبی وجود ندارد.

۴. چگونگی^۳: منظور روشی است که برای انجام مطالعه منابع یافت شده مورد استفاده قرار می‌گیرد. در فراترکیب متن پژوهش‌های قبلی داده (داده‌های ثانویه) محسوب می‌شوند. بنابراین در این پژوهش، از روش «تحلیل محتوا» تحلیل داده‌هایی که به‌صورت ثانویه می‌باشد، استفاده شده است. محقق با در نظر گرفتن معیارهایی، مقالات مناسب را که وارد فرآیند فراترکیب (Inclusion) می‌شوند و یا از فرآیند خارج می‌شوند (Exclusion) شناسایی و مشخص می‌کند.

گام دوم: بررسی متون به صورت نظام‌مند

در گام دوم انجام فراترکیب، پایگاه‌های داده و موتورهای جستجوی مختلفی مورد جست‌وجو قرار گرفتند و کلیدواژه‌های متعددی برای جست‌وجوی مقالات برای انجام فراترکیب استفاده شدند. کلیدواژه‌های اصلی برای جست‌وجوی مقالات عبارت بودند از: «الگوی تعلیم و تربیت عقلانی» و «الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی».

در این مرحله، ابتدا کلیدواژه‌های اصلی (به صورت انگلیسی و فارسی) مرتبط با موضوع به‌منظور جست‌وجوی نظام‌مند مقالات منتشرشده در مجلات مختلف انتخاب شدند. در این گام و قبل از شروع جست‌جو در اینترنت، محقق معیارهایی را برای پذیرش و عدم پذیرش مقالات مشخص نمود تا از ورود مقالات نامربوط به مراحل بعدی که باعث اتلاف وقت و همچنین انباشته شدن داده‌های بی‌اعتبار می‌شود، جلوگیری نماید.

1. Science Direct, Emerald, Taylor & Francis, IEEE, Springer

2. When

3. How

جدول شماره ۱: واژه‌های کلیدی

Table 1: Key words

ردیف	فارسی	انگلیسی
۱	تعلیم و تربیت	Education And Training
۲	تعلیم و تربیت عقلانی	Rational Education and Training
۳	تعلیم و تربیت اسلامی	Islamic Education and Training

به‌منظور استخراج مقالات مناسب از منابع ذکرشده با استفاده از کلیدواژه‌های مشخص، معیارهایی در نظر گرفته‌شده است که در این پژوهش معیارهای پذیرش و یا عدم پذیرش مقالات مطابق با جدول (۲) تعیین‌شده است. همچنین در همان بدو جستجو، به‌منظور جلوگیری از دریافت مقالات نامرتب از لحاظ عنوانی، محقق عناوین مقالات فارسی و انگلیسی را در پایگاه‌های اطلاعاتی به‌دقت مطالعه کرده تا از ورود مقالات نامرتب فراوان برای گام بعدی جلوگیری نماید.

جدول (۲). معیارهای پذیرش و عدم پذیرش مقالات در گام دوم

Table 2: Acceptance and non-acceptance criteria of articles in the second step

معیارها	معیار پذیرش	معیار عدم پذیرش
زبان تحقیقات	مطالعات انگلیسی و فارسی	مطالعات غیرانگلیسی و غیرفارسی
زمان مطالعات انگلیسی	تحقیقات منتشرشده از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۳ میلادی	تحقیقات پیش از ۲۰۱۰ میلادی
زمان مطالعات فارسی	تحقیقات منتشرشده تا ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲	تحقیقات پیش از ۱۳۹۰
اعتبار مطالعات	مقالات چاپ‌شده در نشریات و پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر	نظرات شخصی، پایگاه‌های اطلاعاتی شخصی
موضوع مطالعه	ابعاد، تعاریف، مدل‌ها و عوامل نیازآفرینی آموزشی	غیر از موارد اشاره‌شده

در نتیجه جستجو و بررسی‌های به‌عمل‌آمده از منابع اشاره‌شده و با استفاده از واژه‌های کلیدی موردنظر و با در نظر گرفتن معیارهای پذیرش، درمجموع تعداد ۲۲۶ منبع (۵۵ منبع انگلیسی و ۱۷۱ منبع فارسی) یافت شده که در جدول (۳) به تفکیک آورده شده است.

جدول شماره ۳: تعداد منابع یافت شده

Table 3: Number of resources found

ردیف	منابع	تعداد منابع
۱	منابع انگلیسی	55
۲	منابع فارسی	171
	مجموع منابع یافت شده	226

گام سوم: جستجو و انتخاب مقالات مناسب

گام سوم، جست و جو و انتخاب مقالات مناسب است. در ابتدای فرآیند جستجو محقق مشخص می‌کند آیا مقالات یافت شده متناسب با سؤال تحقیق می‌باشد یا خیر؟ به منظور رسیدن به این هدف، معیارهایی برای پذیرش و عدم پذیرش در نظر گرفته شده و بر اساس آن مجموعه مطالعات منتخب چندین بار مورد بازبینی قرار گرفتند.

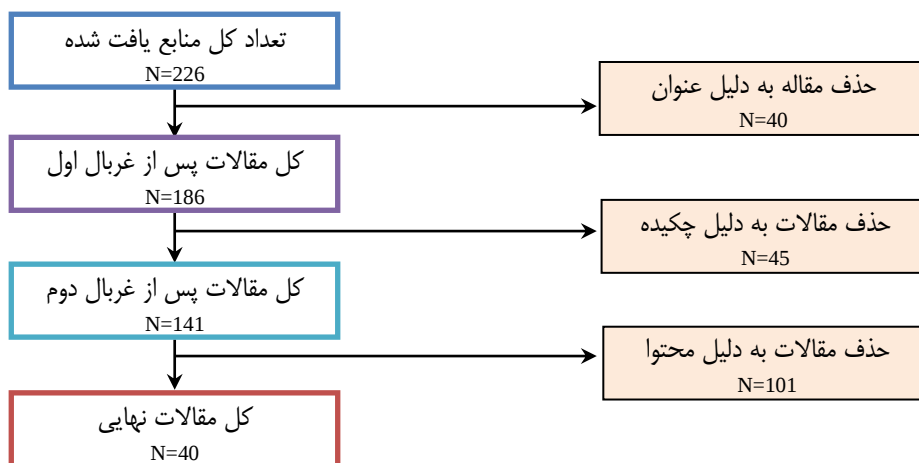
بر این اساس، در هر بازبینی تعدادی از مقالات رد شدند و در نتیجه در فرآیند فراترکیب مورد بررسی قرار نگرفتند. فرآیند بازبینی به این صورت انجام گرفت که محقق پارامترهای مختلفی را مانند عنوان، چکیده، محتوا، جزئیات مقاله (نام نویسنده، سال و ...) را در نظر گرفته و رویه‌ای به شرح زیر را دنبال نمود؛ ابتدا عنوان مقالات مرور گردید و مقالاتی که با سؤال و هدف تحقیق تناسبی نداشتند حذف گردید. در مرحله بعد، چکیده مقالاتی را که از مرحله قبل باقی‌مانده بود بررسی نمود و در این مرحله نیز مقالات نامربوط حذف شدند (در حین انجام این فرآیند تعداد مقالات کاهش می‌یابد). پس از آن مقالات بر اساس محتوا و به عبارتی کل متن مقاله مورد مطالعه قرار گرفت و مقالاتی نیز در این مرحله رد شدند. در انتها مقالات باقی‌مانده دوباره با دقت بررسی شده و آن‌هایی که فاقد نام نویسنده و یا جزئیات مربوط به مقاله است کنار گذاشته شدند. در نهایت تعداد مقالات باقی‌مانده وارد گام بعدی روش فراترکیب شدند. معیارهای پذیرش و یا عدم پذیرش مقالات مطابق با جدول (۴) تعیین شده است.

جدول شماره ۴: معیارهای پذیرش و عدم‌پذیرش مقالات در گام سوم

Acceptance and non-acceptance criteria of articles in the third step: Table 4

معیارها	معیار پذیرش	معیار عدم پذیرش
عنوان مقالات	عناوین مرتبط با موضوع مطالعه	عناوین غیرمرتبط با موضوع مطالعه
کیفیت محتوای چکیده	چکیده‌های مرتبط با موضوع مطالعه	چکیده‌های غیرمرتبط با موضوع مطالعه
کیفیت محتوای متن	محتوای مرتبط با موضوع مطالعه	محتوای غیرمرتبط با موضوع مطالعه
کیفیت روش شناختی	بررسی بر اساس ابزار حیاتی گلین نمرات بالاتر از ۷۵٪	بررسی بر اساس ابزار حیاتی گلین نمرات پایین‌تر از ۷۵٪

در شکل (۲) چگونگی انتخاب مقالات مناسب و نتایج حاصل از آن نشان داده شده است. پس از جست و جوی گسترده، حدود ۲۲۶ عنوان پژوهش در زمینه موضوع مورد مطالعه اولیه قرار گرفتند. از نظر عنوان و چکیده ۸۵ و از نظر محتوا ۱۰۱ مقاله غربال شدند و در نهایت ۴۰ پژوهش برای انجام فراترکیب به دست آمدند.

شکل شماره ۲: نتایج جستجو و چگونگی انتخاب مقالات مناسب

Figure 2: Search results and how to choose the right articles

به‌محض اینکه مقالات جهت تناسب خودشان با پارامترهای مطالعه بررسی شد، در قدم بعدی باید کیفیت روش‌شناختی مطالعات ارزیابی گردد. هدف از این گام حذف مقالاتی است که محقق به یافته‌های ارایه‌شده اعتمادی نداشته باشد، بنابراین ممکن است مقاله‌ای که باید در تلفیق وجود داشته باشد را رد کند.

اقدامات مبتنی بر مدرک در رشته‌های مختلفی چون علوم اجتماعی، کسب‌وکار، مدیریت، آموزش و به میزان گسترده در تحقیقات پزشکی و سلامت مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌منظور تعیین اینکه آیا مدرکی که یافت می‌شود دقیق، مرتبط و معتبر می‌باشد محقق باید به‌طور خاص مطالعه را مورد ارزیابی قرار دهد. ارزیابی‌های حیاتی عدم اطمینان را کاهش می‌دهند و به فرد کمک می‌کنند تا بر مسائل مهم متمرکز گردد (گلین، ۲۰۰۶).

ارزیابی حیاتی، یک عنصر کلیدی در مرور نظام‌مند می‌باشد که به ارزیابی شامل تحقیقات می‌پردازد تا بهترین مقالات را در یک موضوع خاص مشخص کند (کارو و شیپارد، ۲۰۱۱). در این تحقیق برای ارزیابی کیفیت روش‌شناختی مطالعات از ابزاری که توسط گلین (۲۰۰۶) ارائه گردیده استفاده شده است. اگرچه چک‌لیست‌های مختلفی برای ارزیابی مرور نظام‌مند در فراترکیب وجود دارد،

1. Glynn

2. Crowe & Sheppard

ابزار گلین (۲۰۰۶) برای ارزیابی هم مطالعات کیفی و هم مطالعات کمی مورد استفاده زیادی قرار می‌گیرد (کاتالانو^۱، ۲۰۱۳). در ادامه برای بررسی کیفیت روش‌شناختی مطالعات براساس ابزار ارزیابی حیاتی گلین (۲۰۰۶)، هر مقاله را بر اساس چهار معیار «جامعه آماری، جمع‌آوری داده‌ها، طرح تحقیق و نتایج» مورد ارزیابی قرار گرفتند در این قسمت نتایج ارزیابی مربوط به ۱۲ مقاله ارایه شده است. از ۱۲ مقاله ارزیابی شده در این فرآیند، تعداد ۳ مقاله امتیازی زیر ۷۵ درصد (متوسط و ضعیف) کسب نمود که از فرآیند تحقیق حذف گردید.

گام چهارم: استخراج اطلاعات مقالات

در سرتاسر فراترکیب، به‌طور پیوسته مقالات منتخب و نهایی شده، به‌منظور دستیابی به یافته‌های درون مطالعات، چندین بار بازخوانی شدند. در تحقیق حاضر، اطلاعات مقالات به این صورت دسته‌بندی شده است:

در ستون اول، مرجع مربوط به هر مقاله ثبت می‌شود؛ شامل (نام و نام خانوادگی نویسنده، سالی را که مقاله منتشر شده است). در ستون دوم ابعاد و مؤلفه‌های الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان و همچنین اجزا و عوامل ارتقا یا نقض نظام تعلیم و تربیت عقلانی که هر مقاله به آن‌ها اشاره کرده است. در ستون سوم جدول نیز اطلاعات روش‌شناختی مطالعه مورد نظر ارائه شده است. نتایج به دست آمده به صورت مجزا برای منابع فارسی و انگلیسی آورده شده است.

گام پنجم: تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی

در طول تجزیه و تحلیل، موضوعات یا تم‌هایی جستجو گردیدند که در میان مطالعات موجود در فراترکیب پدیدار شده بودند. سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) به این مورد به‌عنوان «بررسی موضوعی» اشاره می‌کنند. در پژوهش حاضر، ابتدا تمام مؤلفه‌های استخراج شده از مطالعات را به‌عنوان کد در نظر می‌گیریم سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از این کدها، آن‌ها را در یک مفهوم مشابه دسته‌بندی می‌کنیم. به این ترتیب مفاهیم (تم‌های) تحقیق شکل می‌گیرد و مفاهیم مرتبط نیز در یک طبقه کلی‌تر به نام مقولات دسته‌بندی می‌شوند. در جدول (۵) این موارد نشان داده شده است.

1. Catalano

جدول شماره ۵: منابع و فراوانی مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای استخراج‌شده

Table 5: Sources and frequency of extracted categories, concepts and codes

مقوله	مفاهیم	کدها (شاخص‌ها)	منبع	فراوانی
تجربه و تربیت فایز (ن) تدبیر	عقل‌پروری اسلامی	پرورش قوه عاقله، به کمال رساندن قوه عقلانی در غلبه بر هوای نفس، پرورش جنبه‌های عقلانی، ساماندهی فرایند پرورش عقل، شناخت مظاهر عقلانیت، پرورش تعقل، بصیرت عقلانی، سلامت عقل، تمرکز و تقویت قوای عقلی	عشوری (۱۳۹۱)، ایرانمنش (۱۳۹۶)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، آقائی و شرفی (۱۳۹۹)، رشیدی و همکاران (۱۳۹۶)، علوی‌زاده شیرازی (۱۴۰۰)، امیرپور و همکاران (۱۳۹۰)	۱۰
	تفکرپروری اسلامی	نقد و ارزیابی، نقدطلبی و خودانتقادی، تفکر مستمر، تمرین و عادت به تفکر مستقل، پرورش نیروی تفکر، تفکر و تعقل، ضرورت تعقل صحیح و تفکر انتقادی، حذف خرافات و تفکرات نادرست، آموزش مهارت‌های لازم برای تعقل، روش تفکر، تدبیر و عاقبت‌اندیشی	ماهری و یختیاری و همکاران (۱۳۹۷)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۱)، عشوری (۱۳۹۱)، فتاحی پور (۱۳۹۹)، آقائی و شرفی (۱۳۹۹)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، حمدشیمی و نجارپوریان (۱۴۰۱)، اصلانی و بهشتی (۱۳۹۲)، میرپور و همکاران (۱۳۹۰)	۱۰
	اندیشه‌پروری اسلامی	پرورش اندیشه، آگاهی بخشی بر پایه دعوت به اندیشه‌ورزی، اندیشه‌ورزی و تعقل، تربیت در اندیشه دینی، هم‌اندیشی	ایرانمنش (۱۳۹۶)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، علانی و همکاران (۱۴۰۰)، جان نثاری و واعظی (۱۳۹۶)، محمدشیمی و نجارپوریان (۱۴۰۱)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۱)	۶
یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی	الگوپروری اسلامی	الگوسازی و الگوپذیری، تربیت مطلوب بر اساس الگوی اسلامی	عشوری (۱۳۹۱)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)	۲
	تجربه‌پروری اسلامی	تجربه‌اندوزی، مشورت و بهره‌گیری از تجربیات دیگران	عشوری (۱۳۹۱)، جان نثاری و واعظی (۱۳۹۶)، امیرپور و همکاران (۱۳۹۰)	۳
تجربه‌مندی از آموزش - های پویا	روش‌های آموزشی	آزادی و در ابراز نظرات، خودسنجی، یادگیری مشارکتی، زمینه‌سازی برای بحث‌های آزاد، آموزش انفرادی و گروهی، روش‌های آموزش نو و کارآمد، آموزه‌های مربوط به اخلاق، مهارت‌آموزی	ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، عشوری (۱۳۹۱)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۹)، مرتضوی و همکاران (۱۳۹۹)	۸
	آموزش نوین عدالت‌محور	تساوی و نفی تبعیض آموزشی، نوآوری در روش‌ها و فنون آموزشی، پرهیز از دیدگاه‌های سنتی به آموزش	عشوری (۱۳۹۱)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)	۳
برنامه‌ریزی فرایندهای آموزشی	برنامه‌ریزی اجرای آموزشی	توجه به پیش نیازهای آموزشی، هدایت فرایند آموزشی، ظرفیت‌های آموزشی مکمل، تکیه بر شهودگرایی در آموزش معارف	عشوری (۱۳۹۱)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، علانی و همکاران (۱۴۰۰)	۴
	برنامه‌ریزی نرم‌افزاری	محتوای مناسب، آزادی و در ابراز نظرات، استدلالی و پرورش استدلال، فرهنگ دوره آموزشی، نظامات آموزش و تربیت	ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، محمدی و همکاران (۱۳۹۷)	۶
	برنامه‌ریزی سخت‌افزاری	عوامل و متصدیان آموزش، فضا و محیط آموزش، عرصه آموزش، قالب آموزش، زمان آموزش، ابزار آموزش	محمدی و همکاران (۱۳۹۷)	۶
	تربیت اجتماعی	حرکت به سمت قوانین اجتماعی، پرورش جنبه‌های اجتماعی، تعلیم آداب و اخلاق اجتماعی، هویت اجتماعی انسان، پرورش روح اجتماعی، رهبری مبتنی بر مصلحت اجتماعی، فعالیت‌های گروهی و تعاملات اجتماعی، برقراری عدالت اجتماعی	ایرانمنش (۱۳۹۶)، زرینی (۱۳۹۷)، طاهری‌زاده و فلاحتی کهنخا (۱۳۹۹)، مجاهد (۱۳۹۹)، فتاحی پور (۱۳۹۹)، سوراسرافیل و همکاران (۱۴۰۱)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۱)، صفاری و همکاران (۱۳۹۹)	۸
تجربه و تربیت مؤلفه‌های دینی انسان	تربیت اخلاقی	پرورش جنبه‌های اخلاقی، تربیت دینی و اخلاقی، اخلاق در آموزه‌های دینی، آموزه‌های مربوط به اخلاق	زرینی (۱۳۹۷)، طاهری‌زاده (۱۳۹۹)، علوی‌زاده شیرازی (۱۴۰۰)	۴
	تربیت جسمی	پرورش جنبه‌های جسمی، تربیت جسمانی، ارتقای سلامت بدنی	زرینی (۱۳۹۷)، طاهری‌زاده (۱۳۹۹)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۱)	۳
	تربیت معنوی و اعتقادی	تربیت کرامت و عزت انسانی، معرفت و بصیرت، تمیز مصالح و مفاسد، تقوا، رشد و تثبیت باورهای دینی، رشد معنوی، تقویت جنبه‌های معنوی	مجاهد (۱۳۹۹)، ماهر و یختیاری و همکاران (۱۳۹۷)، ایرانمنش (۱۳۹۶)، فتاحی پور (۱۳۹۹)، آقائی و شرفی (۱۳۹۹)، علانی و همکاران (۱۴۰۰)، شکرى نصرت آباد و خدیوی (۱۳۹۸)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)	۹
	تربیت خصوصیات نیوکوی انسانی	جودپروری، محبت‌پروری، ذکرپروری، اخلاص‌پروری، عبرت‌آموزی در معرفت‌افزایی، نقدطلبی، خریب‌نگهداری و ادب‌گزینی، پرورش استعداد، عبرت‌آموزی، ساده‌زیست بودن، کمال یابی، پرهیز از تعصبات، توانایی حل مسئله، خردپروری، غفت و پاکدامنی، امر به معروف و نهی از منکر و عبادت، تقواگرایی	صفری و همکاران (۱۳۹۹)، مرتضوی و همکاران (۱۳۹۹)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۱)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، محمدشیمی و نجارپوریان (۱۴۰۱)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، علوی‌زاده شیرازی (۱۴۰۰)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، علانی و همکاران (۱۴۰۰)، جان نثاری و واعظی (۱۳۹۶)، سرخ آبادی و کرامتی (۱۳۹۶)، ماهر و یختیاری و همکاران (۱۳۹۷)، فتاحی پور (۱۳۹۹)	۱۸
تجربه و تربیت مؤلفه‌های دینی انسان	نفس‌پروری اسلامی	تزکیه نفس، به کمال رساندن قوه عقلانی در غلبه بر هوای نفس، اجتناب از شهوات و رذایل نفسانی، آگاهی دادن و تنبیه یا هشدار به نفس آدمی برای تصور معانی، تعدیل تمایلات نفس	عشوری (۱۳۹۱)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، نوروزی و براتی (۱۳۹۹)، تقی‌زاده یاسندی و همکاران (۱۴۰۱)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، اصلانی و بهشتی (۱۳۹۲)، ایرانمنش (۱۳۹۶)، زرینی (۱۳۹۷)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)	۱۰

گام ششم: حفظ کنترل کیفیت

شاید مهم‌تر از ارزیابی مطالعات برای در برداشتن معیارهای شمول و مرتبط بودن، ارزیابی مطالعات برای در برداشتن معیارهای کیفیتی می‌باشد. در روش فراترکیب و در این گام، رویه‌های زیر را برای حفظ کیفیت مطالعات انتخابی در نظر گرفته شده‌اند:

۱. در سراسر تحقیق، محقق تلاش می‌کند تا با فراهم کردن توضیحات و توصیف روشن و واضح برای گزینه‌های موجود در تحقیق گام‌های اتخاذ شده را بردارد.

۲. در زمان مناسب، محقق رویکردها و نگرش‌های مستقر را جهت تلفیق مطالعات اصلی در تحقیق کیفی استفاده می‌کند.

۳. در زمان مناسب، محقق از برنامه‌های مستقر و محرز مانند ابزار حیاتی ارزیابی گلین (۲۰۰۶) جهت ارزیابی کیفیت مطالعات اصلی تحقیق کیفی استفاده می‌کند.

۴. محقق هر دو استراتژی جستجوی الکترونیک و دستی را به کار می‌برد تا مقالات مربوطه را پیدا کند.

۵. محقق، روش‌های کنترل کیفیت استفاده شده در مطالعات تحقیق کیفی اصلی را به کار می‌برد.

۶. در ارزیابی کیفیت مطالعات تحقیق اصلی، محقق از ابزار ارزیابی تحقیق کیفی گلین (۲۰۰۶) برای ارزیابی مطالعات استفاده می‌کند که شامل سؤال‌هایی است که کمک می‌کند تا بررسی‌ها معقول به نظر برسد.

در این پژوهش، علاوه بر موارد اشاره شده محقق برای کنترل مفاهیم استخراجی خود از مقایسه نظرات خود با یک خبره دیگر نیز استفاده نمود. برای حصول این منظور، تعدادی از مقالات انتخابی در اختیار یکی از خبرگان قرار گرفت و نتایج حاصله از طریق شاخص پایایی ارزیاب‌ها، ارزیابی گردید. مقدار ضریب محاسبه شده، ۸۳٪ می‌باشد.

گام هفتم: ارایه یافته‌ها

در این مرحله، یافته‌های حاصل از گام‌های قبل ارایه می‌شوند. بنابراین بر اساس اجرای مراحل هفت‌گانه روش فراترکیب، الگوی تجربی و اولیه «تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی در زندان» از ادبیات و پیشینه تحقیق استخراج شده است. مطابق جدول (۶) ارایه می‌شود.

جدول شماره ۶: الگوی اولیه تعلیم و تربیت عقلانی براساس آموزه‌های اسلامی در راستای بهره‌وری منابع انسانی
 Table 6: The basic model of rational education based on Islamic teachings in line with the productivity of human resources

مقوله‌ها	مفاهیم	کدها
تعلیم و تربیت قدرت تدبیر	عقل‌پروری اسلامی	پرورش قوه عاقله، تمرکز و تقویت قوای عقلی، بصیرت عقلانی، سلامت عقل، پرورش تعقل، شناخت مظاهر عقلانیت، ساماندهی فرایند پرورش عقل، پرورش جنبه‌های عقلانی، به کمال رساندن قوه عقلانی در غلبه بر هوای نفس
	تفکرپروری اسلامی	نقد و ارزیابی، تدبیر و عاقبت‌اندیشی، روش تفکر، آموزش مهارت‌های لازم برای تعقل، حذف خرافات و تفکرات نادرست، ضرورت تعقل صحیح و تفکر انتقادی، تفکر و تعقل، پرورش نیروی تفکر، تمرین و عادت به تفکر مستقل، تفکر مستمر، نقدطلبی و خودانتقادی
	اندیشه‌پروری اسلامی	پرورش اندیشه، هم‌اندیشی، تربیت در اندیشه دینی، اندیشه‌ورزی و تعقل، آگاهی بخشی بر پایه دعوت به اندیشه‌ورزی
یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی	الگوپروری اسلامی	الگوسازی و الگوپذیری، تربیت مطلوب بر اساس الگوی اسلامی
بهره‌مندی از آموزش‌های پویا	تجربه‌پروری اسلامی	تجربه‌اندوزی، مشورت و بهره‌گیری از تجربیات دیگران
	روش‌های آموزشی	آزادی در ابراز نظرات، مهارت‌آموزی، آموزه‌های مربوط به اخلاق، روش‌های آموزش نو و کارآمد، آموزش انفرادی و گروهی، زمینه‌سازی برای بحث‌های آزاد، یادگیری مشارکتی، خودسنجی
	آموزش نوین عدالت‌محور	تساوی و نفی تبعیض آموزشی، پرهیز از دیدگاه‌های سنتی به آموزش، نوآوری در روش‌ها و فنون آموزشی
برنامه‌ریزی فرآیندهای آموزشی	برنامه‌ریزی اجرای آموزشی	توجه به پیش نیازهای آموزشی، تکیه بر شهودگرایی در آموزش معارف، ظرفیت‌های آموزشی مکمل، هدایت فرایند آموزشی
	برنامه‌ریزی نرم‌افزاری آموزشی	محتوای مناسب، نظامات آموزش و تربیت، فرهنگ دوره آموزشی، استعدادیابی و پرورش استعدادها، آزادی و در ابراز نظرات
	برنامه‌ریزی سخت‌افزاری آموزشی	عوامل و متصدیان آموزش، ابزار آموزش، زمان آموزش، قالب آموزش، عرصه آموزش، فضا و محیط آموزش
تعلیم و تربیت مؤلفه‌های دینی انسانی	تربیت اجتماعی	حرکت به سمت قوانین اجتماعی، برقراری عدالت اجتماعی، فعالیت‌های گروهی و تعاملات اجتماعی، رهبری مبتنی بر مصلحت اجتماعی، پرورش روح اجتماعی، هویت اجتماعی انسان، تعلیم آداب و اخلاق اجتماعی، پرورش جنبه‌های اجتماعی
	تربیت اخلاقی	پرورش جنبه‌های اخلاقی، آموزه‌های مربوط به اخلاق، اخلاق در آموزه‌های دینی، تربیت دینی و اخلاقی
	تربیت جسمی	پرورش جنبه‌های جسمی، ارتقای سلامت بدنی، تربیت جسمانی
	تربیت معنوی و اعتقادی	تربیت کرامت و عزت انسانی، تقویت جنبه‌های معنوی، رشد معنوی، رشد و تثبیت باورهای دینی، تقوا، تمییز مصالح و مفاسد، معرفت و بصیرت
	تربیت خصوصیات نیکوی انسانی	جودپروری، تقواگرایی، امر به معروف و نهی از منکر و عبادت، عفت و پاکدامنی، خردپروری، توانایی حل مسئله، پرهیز از تعصبات، کمال یابی، ساده‌زیست بودن، عبرت‌آموزی، پرورش استعداد، حریص‌نگهداری و ادب‌گزینی، نقدطلبی، عبرت‌آموزی در معرفت‌افزایی، اخلاص‌پروری، ذکرپروری، محبت‌پروری
	نفس‌پروری اسلامی	تزکیه نفس، تعدیل تمایلات نفس، آگاهی دادن و تنبیه یا هشدار به نفس آدمی برای تصور معانی، اجتناب از شهوات و رذایل نفسانی، به کمال رساندن قوه عقلانی در غلبه بر هوای نفس

مدل مفهومی اولیه پژوهش: مدل مفهومی اولیه تحقیق متشکل از: ۵ مقوله (ابعاد): «تعلیم و تربیت قدرت تدبیر»، «یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی»، «بهره‌مندی از آموزش‌های پویا»، «برنامه‌ریزی فرآیندهای آموزشی»، «تعلیم و تربیت مؤلفه‌های دینی انسانی» و ۱۶ مفهوم و ۹۸ کد (شاخص) است. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر برای مدل‌سازی از روش اکتشافی استفاده شده است. حال از ترکیب چارچوب‌ها و نظریه‌های اشاره شده، مدل مفهومی پیشنهادی پژوهش به صورت شماتیک در شکل (۳) ارائه می‌شود.

شکل شماره ۳: مدل مفهومی استخراجی از روش فراترکیب

Figure 3: Conceptual model derived from Meta-Synthetic method

مرحله دوم: روش پیمایش

در این مرحله به‌منظور نظرسنجی از خبرگان و آزمون مدل در جامعه هدف از روش پیمایش و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. این تحقیق در این مرحله دارای دو پرسشنامه می‌باشد که به جمع‌آوری داده‌ها به‌منظور نظرسنجی از خبرگان (دانشگاهی و سازمانی) به‌منظور بومی‌سازی و تکمیل «الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان» و همچنین آزمون مدل پرداخته است.

گام اول: نظرسنجی از خبرگان (در ارتباط با پرسشنامه شماره یک)

در گام اول به‌منظور نظرخواهی درباره «الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان» به‌دست‌آمده از روش فراترکیب، پرسشنامه شماره یک تنظیم و بین ۲۰ نفر از خبرگان دانشگاهی مرتبط با حوزه پژوهش و مدیران و کارکنان زندان‌ها که واجد شرایط خبرگان این پژوهش بودند توزیع گردید. پرسشنامه شماره یک حاوی مقولات، مفاهیم و کدهای شناسایی‌شده از روش فراترکیب با طی سه گزینه‌ای (ضروری، مفیداست ولی غیرضروری است و غیرضروری) جهت اندازه‌گیری روایی محتوا (CVR) است.

گام دوم: اصلاح مدل اولیه

بعد از آزمون خبرگی در گام اول، روایی منطقی آن اندازه‌گیری گردید و نکات و مواردی را که خبرگان به آن اشاره کرده بودند جمع‌آوری گردید و با اخذ نظرات خبرگان در الگوی اولیه پژوهش صورت پذیرفت.

گام سوم: نظرسنجی از خبرگان (در ارتباط با پرسشنامه شماره دو)

پرسشنامه دوم تحقیق، دربرگیرنده سؤال‌هایی است که محقق قصد دارد از طریق آن‌ها کدهای الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان را اندازه‌گیری نماید. در این بخش از خبرگان خواسته شده است تا از بین تعاریف ارائه‌شده در جدول پیوستی پرسشنامه، در ارتباط با مرتبط بودن عبارت در نظر گرفته‌شده برای کد موردنظر با طیف چهارگزینه‌ای جهت اندازه‌گیری روایی محتوا (CVI) نظر دهند. این تعاریف و عبارات بر اساس اطلاعاتی که از متن مقالات استخراج شده است، ارائه گردیده است. پرسشنامه شماره دو بین ۲۰ نفر از خبرگان دانشگاهی و سازمانی مرتبط با حوزه پژوهش توزیع گردید.

روایی و پایایی ابزارهای اندازه‌گیری

در این بخش، به تفکیک در مورد روایی و پایایی روش‌های فراترکیب و پیمایش بحث شده است.

روایی روش فراترکیب: در این تحقیق، محقق به‌منظور تعیین روایی روش فراترکیب از ابزار ارزیابی حیاتی گلین^۱ استفاده نموده است. این ابزار به محقق کمک می‌کند تا دقت، اعتبار و اهمیت مطالعات کیفی و هم مطالعات کمی را مشخص کند. برای این منظور، محقق مقاله‌ها را به‌صورت کامل می‌خواند تا از محتوای آن‌ها آگاهی عمیقی پیدا کرده، سپس با استفاده از مجموعه سؤالاتی که در یک چک‌لیست طراحی شده است به ارزیابی آن‌ها می‌پردازد. نتایج به‌دست‌آمده از اندازه‌گیری ابزار ارزیابی حیاتی گلین نشان داده‌شده است.

پایایی روش فراترکیب: به‌منظور تعیین پایایی روش فراترکیب از روش پایایی ارزیاب‌ها استفاده‌شده است، بدین‌صورت که علاوه بر محقق که اقدام به کدگذاری اولیه نموده است محقق دیگری نیاز همان متنی را که خود محقق کدگذاری کرده است بدون اطلاع از کدهای او و جداگانه کدگذاری می‌نماید در صورتی که کدهای این دو محقق به هم نزدیک باشد، نشان‌دهنده توافق بالا بین این دو کدگذاری می‌باشد که بیان‌کننده پایایی است. برای محاسبه پایایی ارزیاب‌ها، تعداد شش مقاله در اختیار محقق دیگری قرار گرفت. محقق از درون مقالات انتخاب‌شده ۱۸ کد را استخراج نموده بود و کدگذار دیگر ۱۶ کد را از درون این مقالات استخراج کرد. جدول (۷) نشان‌دهنده کدهای استخراجی توسط دو کدگذار می‌باشد. در این جدول عدد یک نشان‌دهنده توافق بین دو کدگذار و عدد صفر نشان‌دهنده عدم توافق بین این دو محقق می‌باشد. ضرایب توافق دو کدگذاری یا پایایی ارزیاب از طریق فرمول زیر محاسبه می‌گردد (سلکایند، ۱۳۸۵، ۲۴۸).

$$\text{فرمول شماره (۱):} \quad \frac{\text{تعداد توافقی}}{\text{تعداد توافقی} + \text{تعداد ناهمخوانی}} = \text{پایایی ارزیاب‌ها}$$

جدول شماره ۷: کدهای استخراجی توسط دو کدگذار

Table 7: Codes extracted by two coders

کدهای استخراجی کدگذار	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
کدگذار ۱	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
کدگذار ۲	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1

1. Glynn Critical Appraisal Tool

همان‌طور که در جدول (۷) مشاهده می‌گردد، بین دو کدگذار ۱۵ بار توافق و سه بار عدم توافق صورت پذیرفته است. بنابراین زمانی که اعداد را در فرمول قرار می‌دهیم، ضریب پایایی ارزیاب‌های به‌دست‌آمده 0.83 معادل می‌شود. با توجه به اینکه ضریب پایایی ارزیاب‌ها از 0.6 بیشتر است؛ بنابراین می‌توان ادعا نمود که ابزار مورد استفاده برای استخراج کدها از پایایی قابل‌توجهی^۱ برخوردار بوده است.

روایی روش پیمایش خبرگان (روایی پرسشنامه شماره ۱ و ۲): مفهوم اعتبار یا روایی به این پرسش پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه مورد نظر را می‌سنجد. بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه‌گیری نمی‌توان به‌دقت داده‌های حاصل از آن اطمینان داشت. برای تعیین اعتبار پرسشنامه روش‌های متعددی وجود دارد که در این پژوهش، محقق از روش روایی منطقی (صوری)^۲، روایی محتوا^۳ و روایی سازه^۴ استفاده نموده است.

روایی صوری: ساده‌ترین و مهم‌ترین نوع روایی، روایی صوری است. این نوع روایی توسط قضاوت جامعه علمی درباره این که نشان‌گر دقیقاً همان سازه موردنظر را می‌سنجد، به دست می‌آید (نیومن، ۱۳۹۰، ۳۹۰). برای ارزیابی روایی صوری، پرسشنامه شماره یک و دو در اختیار خبرگان مورد نظر قرار گرفت و بعد از دریافت نظرات آن‌ها اصلاحاتی در پرسشنامه صورت پذیرفت. در ضمن تا حد امکان از به کار بردن عبارات و اصطلاحات پیچیده اجتناب گردید. علاوه بر این با گنجاندن دستورالعمل تکمیل پرسشنامه، تلاش شد تا از بروز ابهامات احتمالی در تکمیل پرسشنامه نیز جلوگیری شود. به‌علاوه به‌منظور جلوگیری از ابهام در تعریف معیارها، تعریف کاملی از معیارها به پیوست پرسشنامه مذکور ارسال گردیده است.

روایی محتوا: نوعی روایی است که برای بررسی اجزای تشکیل‌دهنده یک ابزار اندازه‌گیری به‌کاربرده می‌شود. روایی محتوای یک ابزار اندازه‌گیری به سؤال‌های تشکیل‌دهنده آن بستگی دارد، که آیا سنج، محتوای کامل تعریف را در بردارد؟ (نیومن، ۱۳۹۰، ۳۹۰). برای ارزیابی روایی محتوایی از نظر متخصصان می‌توان به دو شکل کیفی و کمی عمل نمود: در بررسی کیفی محتوا (که تقریباً شبیه روایی صوری است) پژوهشگر از متخصصان درخواست می‌کند تا بازخورد لازم را در ارتباط با ابزار ارایه دهند که بر اساس آن موارد اصل خواهند شد. برای این منظور پرسشنامه شماره یک که حاوی مقوله‌ها، مفاهیم و کدهای الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان

1. Substantial
2. Face Validity
3. Content Validity
4. Construct Validity

بود در اختیار خبرگان مورد نظر قرار گرفت. نهایتاً نکات و مواردی را که خبرگان به آن اشاره کرده بودند جمع‌آوری گردید و با اخذ نظرات، اصلاحاتی در الگوی اولیه پژوهش صورت پذیرفت. برای بررسی روایی محتوایی به شکل کمی از دو ضریب نسبی روایی محتوا^۱ (برای پرسشنامه شماره ۱) و شاخص روایی محتوا^۲ (برای پرسشنامه شماره ۲) استفاده می‌شود: ضریب نسبی روایی محتوا: برای تعیین این ضریب از متخصصان درخواست می‌شود تا هر آیت را بر اساس سه طیف «ضروری است»، «مفید است ولی ضرورتی ندارد» و «ضرورتی ندارد» بررسی نمایند. سپس پاسخ‌ها مطابق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

$$CVR = \frac{n_E - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}} \quad \text{فرمول شماره (۲):}$$

در این رابطه n_E تعداد متخصصانی است که به گزینه «ضروری» پاسخ داده‌اند و N تعداد کل متخصصان است. اگر مقدار محاسبه‌شده از مقدار جدول لاوشه بزرگ‌تر باشد اعتبار محتوای آن آیت پذیرفته می‌شود. حداقل مقدار روایی برای نمونه ۲۰ نفری طبق جدول تصمیم‌گیری (جدول لاوشه) در مورد ضریب نسبی روایی محتوا ۰/۴۲ می‌باشد. جدول (۸) نشان‌دهنده مقادیر ضریب نسبی روایی محتوا برای مقوله‌های الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان می‌باشد. با توجه به اینکه مقادیر ضریب نسبی روایی محتوا برای تمامی آیت‌ها بزرگ‌تر از ۰/۴۲ شده است، بنابراین اعتبار محتوایی تمامی آیت‌ها تأیید می‌گردد.

-
1. Content Validity Raito (CVR)
 2. Content Validity Index (CVI)

جدول شماره ۸: مقادیر ضریب نسبی روایی محتوا برای هر یک از مقوله‌های الگوی الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان

Table 8: The values of the relative coefficient of content validity for each of the model categories of the model of rational education and training based on Islamic teachings in prison

مقوله Category	طیف scale	ضروری Necessary	مفید است ولی ضرورتی ندارد It is useful but not necessary	غیر ضروری Unnecessary	تعداد نمونه Number of Samples	مقدار CVR	حدافل مقدار روایی Minimum Validity value	نتیجه Result
Education and training of the power of resourcefulness تعلیم و تربیت قدرت تدبیر		19	1	-	20	0.9	0.42	Confirmed تأیید
Learning based on Islamic teachings یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی		19	1	-	20	0.9	0.42	Confirmed
Benefit from dynamic training بهره‌مندی از آموزش‌های پویا		18	2	-	20	0.8	0.42	Confirmed
Planning educational processes برنامه‌ریزی فرآیندهای آموزشی		18	2	-	20	0.8	0.42	Confirmed
Education of human religious components تعلیم و تربیت مؤلفه‌های دینی انسانی		19	1	-	20	0.9	0.42	Confirmed

شاخص روایی محتوا: برای تعیین این ضریب از متخصصان درخواست می‌شود تا هر آیت را براساس طیف چهارقسمتی «کاملاً مرتبط»، «مرتبط اما نیاز به بازبینی»، «نیاز به بازبینی جدی» و «غیرمرتبط» بررسی نمایند. این شاخص به صورت تجميع امتیازات موافق برای دو آیت که امتیاز «کاملاً مرتبط» و «مرتبط اما نیاز به بازبینی» را کسب کرده‌اند، تقسیم بر تعداد کل متخصصان محاسبه خواهد شد. در صورتی که مقدار شاخص روایی محتوا از 0.79 بیشتر باشد، آنگاه روایی محتوای مقیاس مورد تأیید می‌باشد.

جدول (۹)، نشان‌دهنده مقادیر شاخص روایی محتوا برای هریک از شاخص‌های مرتبط با کدهای الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان می‌باشد. با توجه به

اینکه مقادیر شاخص روایی محتوا برای تمامی آیتم‌ها بزرگ‌تر از ۰/۷۹ شده است، بنابراین اعتبار محتوایی تمامی آیتم‌ها تأیید می‌گردد.

جدول شماره ۹: مقادیر ضریب نسبی روایی محتوا برای هر یک از کدها

Table 9: Relative content validity coefficient values for each of the codes

نتیجه Result	حداقل مقدار روایی Minimum Validity value	مقدار CVR	تعداد نمونه Number of Samples	غیر ضروری Unnecessary	مفید است ولی ضرورتی ندارد It is useful but not necessary	ضروری Necessary	کدها Codes
Confirmed تأیید	0.42	0.9	20	-	1	19	Cultivation of rational faculty پرورش قوه عاقله
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Focus and strengthening of mental faculties تمرکز و تقویت قوای عقلی
Confirmed	0.42	0.5	20	1	4	15	Rational Insight, Mental Health بصیرت عقلانی، سلامت عقل
Confirmed	0.42	0.5	20	2	3	15	Cultivation of Reason پرورش تعقل
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Understanding the manifestations of rationality شناخت مظاهر عقلانیت
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Organizing the process of cultivating intellect ساماندهی فرایند پرورش عقل
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Cultivation of rational aspects پرورش جنبه‌های عقلانی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Perfecting rational faculties in overcoming carnal desires به کمال رساندن قوه عقلانی در غلبه بر هوای نفس
Confirmed	0.42	0.5	20	1	4	15	Critique and evaluation نقد و ارزیابی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Contemplation and future planning تدبر و عاقبت‌اندیشی
Confirmed	0.42	1	20	-	-	20	Thinking method روش تفکر
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Teaching the skills necessary for rationality آموزش مهارت‌های لازم برای تعقل

Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Elimination of myths and incorrect beliefs حذف خرافات و تفکرات نادرست
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	The necessity of sound reasoning and critical thinking ضرورت تعقل صحیح و تفکر انتقادی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Thinking and rationality تفکر و تعقل
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivation of thinking abilities پرورش نیروی تفکر
Confirmed	0.42	0.5	20	1	3	15	Practice and habit of independent thinking تمرین و عادت به تفکر مستقل
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Continuous thinking تفکر مستمر
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Critical inquiry and self-criticism نقدطلبی و خودانتقادی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivation of thought پرورش اندیشه
Confirmed	0.42	1	20	-	-	20	Collaborative thinking هم‌اندیشی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Religious thought education تربیت در اندیشه دینی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Thinking and rationality اندیشه‌ورزی و تعقل
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Enlightenment based on an invitation to Thinking آگاهی بخشی بر پایه دعوت به اندیشه‌ورزی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Pattern-making and Imitation of a Pattern الگوسازی و الگوپذیری
Confirmed	0.42	0.5	20	1	4	15	Desirable upbringing based on Islamic model تربیت مطلوب بر اساس الگوی اسلامی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Experiential learning تجربه‌اندوزی
Confirmed	0.42	1	20	-	-	20	Seeking advice and benefiting from others' experiences مشورت و بهره‌گیری از تجربیات دیگران
Confirmed	0.42	0.6	20	-	4	16	Freedom of expression آزادی در ابراز نظرات
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	skill training مهارت‌آموزی
Confirmed	0.42	0.8	20	1	1	18	Moral teachings آموزه‌های مربوط به اخلاق

Confirmed	0.42	0.8	20	1	1	18	Innovative and effective teaching methods روش‌های آموزش نو و کارآمد
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Individual and group education آموزش انفرادی و گروهی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Creating a platform for open discussions زمینه‌سازی برای بحث‌های آزاد
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Collaborative Learning یادگیری مشارکتی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Self-assessment خودسنجی
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Educational equality and elimination of discrimination تساوی و نفی تبعیض آموزشی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Refraining from traditional viewpoints in education پرهیز از دیدگاه‌های سنتی به آموزش
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Innovation in teaching methods and techniques نوآوری در روش‌ها و فنون آموزشی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	-	17	Attention to educational prerequisites توجه به پیش‌نیازهای آموزشی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Emphasis on intuitionism in teaching تکیه بر شهودگرایی در آموزش معارف
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Complementary educational capacities ظرفیت‌های آموزشی مکمل
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Guidance of the educational process هدایت فرایند آموزشی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Appropriate content محتوای مناسب
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Educational and training systems نظامات آموزش و تربیت
Confirmed	0.42	0.5	20	1	4	15	Training program culture فرهنگ دوره آموزشی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Talent identification and nurturing talents استعدادیابی و پرورش استعدادها
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Factors and stakeholders in education عوامل و متصدیان آموزش
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Educational tools ابزار آموزش

Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Educational time زمان آموزش
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Educational framework قالب آموزش
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Education field عرصه آموزش
Confirmed	0.42	0.5	20	2	3	15	Learning space and environment فضا و محیط آموزش
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Movement towards social norms حرکت به سمت قوانین اجتماعی
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Establishment of social justice برقراری عدالت اجتماعی
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Group activities and social interactions فعالیت‌های گروهی و تعاملات اجتماعی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Leadership based on social expediency رهبری مبتنی بر مصلحت اجتماعی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivation of social spirit پرورش روح اجتماعی
Confirmed	0.42	0.5	20	2	3	15	Human's social identity هویت اجتماعی انسان
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Teaching social manners and ethics تعلیم آداب و اخلاق اجتماعی
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Cultivation of social aspects پرورش جنبه‌های اجتماعی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivation of moral aspects پرورش جنبه‌های اخلاقی
Confirmed	0.42	1	20	-	-	20	Ethical teachings آموزه‌های مربوط به اخلاق
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Morality in religious teachings اخلاق در آموزه‌های دینی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Religious and ethical education تربیت دینی و اخلاقی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Cultivation of physical aspects پرورش جنبه‌های جسمی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Improvement of physical health ارتقای سلامت بدنی
Confirmed	0.42	0.6	20	-	4	16	Physical training تربیت جسمانی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Training of human dignity and honor تربیت کرامت و عزت انسانی
Confirmed	0.42	0.8	20	1	1	18	Strengthening spiritual aspects تقویت جنبه‌های معنوی
Confirmed	0.42	0.8	20	1	1	18	Spiritual growth رشد معنوی

Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Growth and stabilization of religious beliefs رشد و تثبیت باورهای دینی
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Piety تقوا
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Distinguishing between advantages and disadvantages تمیز مصالح و مفاسد
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Knowledge and insight معرفت و بصیرت
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Breeding Existence وجودپروری
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Tendency to piety تقواگرایی
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Enjoining good and forbidding evil and worship امر به معروف و نهی از منکر و عبادت
Confirmed	0.42	0.5	20	-	۵	15	Chastity عفت و پاکدامنی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivating wisdom خردپروری
Confirmed	0.42	0.5	20	2	3	15	Problem solving ability توانایی حل مسئله
Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	Avoid prejudices پرهیز از تعصبات
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Finding completeness کمال یابی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	live simply ساده‌زیست بودن
Confirmed	0.42	1	20	-	-	20	Advice Learned عبرت‌آموزی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivating talent پرورش استعداد
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Keeping privacy and politeness حریم‌نگهداری و ادب‌گزینی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Ask for criticism نقدطلبی
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	Learning a lesson in adding knowledge عبرت‌آموزی در معرفت‌افزایی
Confirmed	0.42	0.8	20	1	1	18	Cultivating sincerity اخلاص‌پروری
Confirmed	0.42	0.8	20	1	1	18	Cultivating prayers ذکرپروری
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Cultivating affection محبت‌پروری

Confirmed	0.42	0.5	20	-	5	15	soul purification تزکیه نفس
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Adjustment of the desires of the ego تعدیل تمایلات نفس
Confirmed	0.42	0.9	20	-	1	19	To inform and punish or warn the human soul for imagining meanings آگاهی دادن و تنبیه یا هشدار به نفس آدمی برای تصور معانی
Confirmed	0.42	0.8	20	-	2	18	Avoiding sensual lusts and vices اجتناب از شهوات و رذایل نفسانی
Confirmed	0.42	0.7	20	-	3	17	Perfecting the intellectual power in overcoming the air of the ego به کمال رساندن قوه عقلانی در غلبه بر هوای نفس

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت مسئله پژوهش و همچنین مروری بر ادبیات و پیشینه تحقیق، ضرورت طراحی الگوی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان تبریز احساس گردید. محقق در گام‌های اول ابتدایی تحقیق و با توجه به مطالعات اولیه خود در زمینه موضوع پژوهش، به این نکته رسید که محققان گذشته اجماع قابل توجهی در خصوص تعریف، انواع و ابعاد مختلف تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی ندارند. بررسی‌ها نشان می‌داد که از دید برخی از صاحب‌نظران، دلیل اصلی تحقق نیافتن چنین اجماعی، عدم توجه مناسب به ماهیت چندوجهی بودن تعلیم و تربیت بود. تعلیم و تربیت عقلانی، یک مفهوم نسبتاً جدید و گسترده در زمینه‌ی علوم اجتماعی و روانشناسی است. بنابراین اتخاذ روش‌های ترکیبی که می‌توانست حاصل تحقیقات گذشته را به صورت نظام‌مند دریاورد و به پژوهشگران در دست یافتن به الگوهای منظم یاری رساند، ضروری به نظر رسید. بر این اساس رویکرد نسبتاً جدید فراترکیب، هنوز به طور گسترده در این حوزه استفاده نشده و می‌توانست ابزار ارزشمندی برای تسهیل در رویه ساخت تئوری از طریق ترکیب نظام‌مند باشد، با نظر همکاران برای طراحی و آرایه مدل مفهومی پژوهش انتخاب گردید.

به منظور متناسب سازی و بومی سازی مدل استخراجی از روش فراترکیب، محقق مقولات (ابعاد)، مفاهیم (مؤلفه‌ها) و کدهای (شاخص‌ها) استخراجی را طی پرسشنامه‌ای (پرسشنامه شماره یک) در اختیار خبرگان دانشگاهی و مدیران سازمان زندان که حایز شرایط خبرگان تحقیق بودند، قرار داد. تا روایی محتوایی مدل را ارزیابی نماید. بعد از تأیید مدل اولیه تحقیق توسط شاخص‌های مرتبط با ضریب نسبی روایی محتوا (CVR)، در گام بعدی محقق به تنظیم سؤالاتی برای اندازه‌گیری کدهای تحقیق اقدام نمود. برای هر کد یک سؤال تنظیم گردید. پرسشنامه شماره دو به منظور مرتبط بودن

سؤالات تنظیمی با کدهای استخراجی در اختیار خبرگان بود قرار گرفت. بعد از تأیید سؤالات پرسشنامه توسط شاخص‌های مرتبط با شاخص روایی محتوا (CVI)، الگوی نهایی تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی مورد تأیید جامعه خبرگان نیز قرار گرفت.

همان‌طور که در روش تجزیه و تحلیل نشان داده شد، مدل پژوهش حاضر متشکل از ۵ بعد، ۱۶ مؤلفه و ۹۸ شاخص است که می‌تواند الگوی تعلیم و تربیت عقلانی را در سازمان زندان‌های تبریز نمایش دهد. براساس نتایج به‌دست‌آمده از روش فراترکیب و نظرسنجی خبرگان می‌توان گفت که هر پنج بعد: ۱. تعلیم و تربیت قدرت تدبیر ۲. یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی ۳. بهره‌مندی از آموزش‌های پویا ۴. برنامه‌ریزی فرایندهای آموزشی ۵. تعلیم و تربیت مؤلفه‌های دینی انسانی در تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی در زندان تبریز در سازمان‌های دولتی ایران نقش به‌سزایی دارند. به این منظور و در راستای نتایج حاصل از اجرای این پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. مقوله تعلیم و تربیت قدرت تدبیر، شامل مؤلفه‌های عقل‌پروری اسلامی، تفکرپروری اسلامی، اندیشه‌پروری اسلامی می‌باشد. در واقع وجود قدرت تعقل و تفکر و اندیشیدن در افراد و پرورش آن‌ها موجب تحقق بعدی از تعلیم و تربیت عقلانی می‌گردد که قدرت تدبیر نام نهاده شده است. زمانی که افراد (در سازمان زندان) بتوانند روحیه نقد و ارزیابی و عاقبت‌اندیشی را در خود تقویت کنند و در کنار آن مهارت‌های لازم برای تعقل صحیح را بیاموزند، این امر می‌تواند به خوبی تحقق بخشد. از این‌رو پیشنهاد می‌شود روی مهارت‌هایی از جمله: تفکر انتقادی، پذیرش نظرات مختلف، مهارت در حل مسائل، پذیرش مسئولیت و ادراک متقابل و... با برگزاری دوره‌های آموزشی یا جلسات هم‌اندیشی همه‌جانبه، جلسات حل مسایل روز سازمان زندان تقویت گردد. نتایج تحقیق همسو و همراستا با تحقیقات عشوری (۱۳۹۱)، ایرانمنش (۱۳۹۶)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، آقائی و شرفی (۱۳۹۹)، رشیدی و همکاران (۱۳۹۶)، علوی‌زاده شیرازی (۱۴۰۰)، امیرپور و همکاران (۱۳۹۰) می‌باشد که از مقولات شناسایی شده در این بخش پشتیبانی می‌کند. این پیشنهادها ارائه می‌گردد؛ برنامه‌های توسعه جهت توسعه افراد در حوزه قدرت تفکر، تعقل و اندیشیدن توسط زندان تبریز با برگزاری کارگاه‌های آموزشی در نظر گرفته شود.

۲. یادگیری بر مبنای آموزه‌های اسلامی، شامل مؤلفه‌های الگوپروری اسلامی و تجربه‌پروری اسلامی می‌باشد که منجر به یادگیری آسان‌تر افراد خواهد شد. ذهن انسان به گونه‌ای است که در فرآیند یادگیری اگر بتوان الگویی را به آن نشان داد یا تجربه‌ای واقعی از بهبود یک موضوعی را از فردی که آن قضیه را تجربه کرده است به افراد نشان داد، می‌تواند پروسه

یادگیری را آسان‌تر نماید. از این‌رو پیشنهاد می‌گردد در فرآیند تعلیم و تربیت فراگیران حتماً از نمونه‌ها و تجربه‌های موفق و نشان دادن الگو استفاده گردد تا برای ذهن، این تغییر و یادگیری باورپذیرتر گردد. از این‌رو برگزاری جلسات انتقال تجارت زیسته افراد در زمینه‌های خاص در سازمان زندان می‌تواند مؤثر واقع گردد. در این راستا تحقیقات متعددی همسو با نتایج این پژوهش است به‌طوری‌که عشوری (۱۳۹۱)، جان نثاری و واعظی (۱۳۹۶)، امیرپور و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقات خود به مؤلفه‌های شناسایی شده در این بخش از پژوهش اشاره کرده است و وجود آن‌ها را در امر تعلیم و تربیت ضروری می‌دانند.

۳. مقوله بهره‌مندی از آموزش‌های پویا، شامل روش‌های آموزشی، آموزش نوین عدالت‌محور می‌باشد. در بیشتر مواقع دیده شده است که آموزش‌ها بی‌نتیجه هستند یا اثربخشی کمی دارند و یکی از دلایل ظهور این امر عدم توجه به روش‌های آموزشی و عدم استفاده از متدهای نوین آموزش می‌باشد و موضوع دیگر در این بین تساوی و نفی تبعیض آموزشی می‌باشد که منجر به اثربخشی آموزش خواهد شد. از این‌رو پیشنهاد می‌گردد: الف) از روش‌های آموزشی ترکیبی که در آن هم مباحث نظری و پایه آموزشی داده شود و هم مثال‌هایی کاربردی و عملیاتی مطابق با وضعیت حال حاضر سازمان زندان ارائه گردد. ب) از ابزارها و متدهای جدید آموزش بهره گرفته شود (از جمله؛ آموزش حضوری، آموزش غیرحضوری آنلاین، آموزش مجازی غیرحضوری آفلاین و ...). تحقیقات چندی در این زمینه انجام شده است که نتایج آن‌ها همسو و همراستا با یافته‌های تحقیق می‌باشند که عبارتند از؛ ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، عشوری (۱۳۹۱)، ساجدی دام‌زله (۱۳۹۱)، مرتضوی و همکاران (۱۳۹۹).

۴. مقوله برنامه‌ریزی فرآیندهای آموزشی، شامل مؤلفه‌های برنامه‌ریزی اجرای آموزشی، برنامه‌ریزی نرم‌افزاری آموزش و برنامه‌ریزی سخت‌افزاری آموزش می‌باشند. در امر آموزش یا به عبارتی تعلیم و تربیت، توجه به برخی ابعاد زیربنایی بسیار مهم می‌باشند از جمله محتوا و متن موضوع آموزش و امکانات فیزیکی آموزشی و افرادی که در آموزش دخیل هستند. در صورت وجود یک برنامه زمان‌بندی و طرح درس بروز و مکتوب شده و استفاده از امکانات کمک آموزشی مناسب می‌توان انتظار داشت مقوله برنامه‌ریزی فرآیندهای آموزشی به نحو احسن اجرا گردد. در این راستا تحقیقات چندی انجام شده است که برخی از آن‌ها عبارتند از؛ عشوری (۱۳۹۱)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، علائی و همکاران (۱۴۰۰) که نتایج تحقیق حاضر همسو و همراستا با نتایج این تحقیقات می‌باشد.

۵. مقوله تعلیم و تربیت مؤلفه‌های دینی انسانی، شامل مؤلفه‌های تربیت اجتماعی، تربیت اخلاقی، تربیت جسمی، تربیت معنوی و اعتقادی، تربیت خصوصیات نیکوی انسانی و نفس‌پروری

اسلامی می‌باشد. در صورتی که بتوان برای هر یک از مؤلفه‌ها برنامه بهبود و توسعه فردی برای هر یک از فراگیران تنظیم کرد و تعلیم و تربیت آن‌ها را بر اساس این برنامه توسعه فردی اجرا کرد شاهد پرورش ابعادی از وجود افراد خواهیم شد که مفهوم تعلیم و تربیت عقلانی به معنای واقعی اجرا گردیده است. بنابراین پیشنهاد می‌گردد برنامه‌های آموزشی بر اساس این مقولات در سازمان زندان برنامه‌ریزی و اجرا گردد. در این راستا برخی از تحقیقات، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، مرتضوی و همکاران (۱۳۹۹)، ساجدی دام ظلّه (۱۳۹۱)، ساجدی دام ظلّه (۱۳۹۱)، ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۹)، محمدشفیعی و نجارپوریان (۱۴۰۱)، صفری و همکاران (۱۳۹۹)، علوی‌زاده شیرازی (۱۴۰۰)، رضایی و همکاران (۱۳۹۷)، علائی و همکاران (۱۴۰۰)، جان نثاری و واعظی (۱۳۹۶)، سرخ آبادی و کرامتی (۱۳۹۶)، ماهروبختیاری و همکاران (۱۳۹۷)، فتاحی پور (۱۳۹۹) وجود دارد که نتایج تحقیق همسو با آن‌ها می‌باشد و تأکید کننده اهمیت این امر در مسیر تعلیم و تربیت عقلانی بر اساس آموزه‌های اسلامی می‌باشد.

محدودیت‌های تحقیق: برخی محدودیت‌هایی در طول روند انجام حاضر وجود داشت که به آن‌ها اشاره می‌گردد: الف) در تحقیق حاضر به منظور طراحی مدل از روش فراترکیب استفاده شده است. ب) محدوده انجام تحقیق حاضر زندان تبریز می‌باشد. پیشنهادها برای محققان آتی: برخی پیشنهادها برای محققان آتی عنوان می‌گردد: الف) در تحقیق حاضر از روش فراترکیب استفاده شده است که پیشنهاد می‌گردد محققان آتی از روش‌های دیگر تحقیقات کیفی استفاده کنند ب) با توجه به اینکه محدوده انجام تحقیق زندان تبریز است، پیشنهاد می‌شود محققان آتی در زندان‌های دیگر نیز این تحقیق را انجام داده و نتایج را مورد مقایسه قرار دهند.

تعارض منافع

نویسندگان هیچگونه تعارض منافی ندارند.

References

- Afzali Ghadi, M., & keshavarz, S. (2021). Training Principles of Rational Reasoning on the Basis of Qur'anic Teachings. Scientific Journal of Islamic Education, 29(51), 5-31, 20.1001.1.22516972.1400.29.51.1.3 [In Persian].
- Agha Safari, Ali and Rezaei, Mohammad Mahdi and Amiri, Mohammad, (2019), Analysis of the methods of intellectual education of Hazrat Yusuf (PBUH) from the perspective of the Qur'an, Studies of the Qur'an and Sciences, No. 8, pp. 52-90, qh.journals.miu.ac.ir/article_5810.html [In Persian].
- Agha Safari, Ali, (2014), the model of rational education in hadiths, bi-quarterly journal of hadith studies, number 1(1-2), 65-88. mhp.journals.miu.ac.ir/article_4980.html [In Persian].
- Aghaei, Z., & Sharafi, M. R. (2020). Rational Training on the Basis of Anthropological and Epistemological Views of Allameh Tabatabaei. Scientific Journal of Islamic Education, 28(46), 77-102, 20.1001.1.22516972.1399.28.46.4.9 [In Persian].
- Alaei, M., Beheshti, S., & Sallshouri, A. (2021). A Study of the Epistemological Principles of Ghazālī and Mullā Sadrā and Their Implications to Rational Training. Research in Islamic Education and Training, 1(2), 113-150. doi:10.22034/riet.2021.8094.1011 [In Persian]
- Alavizadeh Shirazi, Saba, (1400), Islamic education from the perspective of Imam Ali (AS), scientific quarterly of new approaches in Islamic studies, number 7, autumn, pp. 213-243 [In Persian].
- Alawiyah Amini, Sofi, (2023). Pendidikan Islam Perspektif Muzayyin Arifin dan Relevansinya Terhadap Pendidikan Islam Kontemporer. Madania, 13(1):17-17. doi:10.24014/jiik. v13i1.21133
- Ashouri, M., & Khoshnamvand, M. (2022). The Analysis of the Basics of the Goals, Principles and Methods of Rational Education Based on Shahid Motahari's Perspective) For the Formal Education System ((For formal education system). Scientific Journal of Islamic Education, 30(56), 317-348 [In Persian].
- Aslani, Yaser and Beheshti, Saeed, (2013), Explanation of the model of rational education based on the thought of Imam Khomeini "Ra", Research in Islamic Education Issues, number 20, autumn, pp. 45-62, iej.lhu.ac.ir/article_200854.html [In Persian].

- Baratali, M., Saffari, F., Mirshahjafari, S., & Golestani, S. (2020). Deriving the Objectives, Principles and Principles of Justice in the Teaching Methods Based on Islamic Teachings. *Journal of Research in Educational Systems*, 14(Special Issue), 27-36 jiera.ir/article_109736.html [In Persian].
- Catalano, A. (2013). Patterns of Graduate Students' information Seeking Behavior: A Meta-Synthesis of The Literature. *Journal of Documentation*, 69(2): 243-274, **doi:10.1108/00220411311300066**.
- Crowe, M., & Sheppard, L. 2011. A Review Of Critical Appraisal Tools Show They Lac Rigor: Alternative Tool Structure Is Proposed. *Journal Of Clinical Epidemiology*, 64, 79-89, **doi:10.1016/j.jclinepi.2010.02.008**.
- Dehghan Sorkhabadi, M., & Keramati, E. (2017). Educational methods in Razavi conduct of life and its implications for the rational train in University of Farhangiyan. *Journal of Razavi Culture*, 5(17), 35-58, 20.1001.1.23452560.1396.5.17.2.8 [In Persian].
- Esgandari, K., Jazani, N., Memarzadeh Tehran, G., Mousakhani, M., & Mohtashami, A. (2019). Designing an Optimal Model for Human Resource Brand in Iranian' Estate Organizations (in Line with Human Resource Productivity). *The Journal of Productivity Management*, 12(4(47)), 109-148, 20.1001.1.27169979.1397.12.4.5. [In Persian].
- Esgandari, K., Jazani, N., Memarzadeh, G., Mousakhani, M., & Mohtashami, A. (2019). Designing a Model of Human Resource Brand in Iran's Governmental Organizations by the Meta-Synthesis Method. *Career and Organizational Counseling*, 11(41), 159-194. **doi:10.29252/jcoc.11.4.159** [In Persian]
- Eshouri, Maryam, (2017), a review of intellectual education from the perspective of Shahid Motahari, master's thesis in the field of history and philosophy of education, Isfahan University, 1-11. [In Persian].
- F, Kalbasi. (2022). The Role of Rationalism and Thoughtfulness in Educating the Moral Society Using Imam Ali Hadiths. *Journal of Cultural and Religious Studies*, 2(2):53-61. **doi:10.32996/ijcrs.2022.2.2.6**
- Fatahipour, Mehdi, (2019), comparing the intellectual and spiritual education of man from the perspective of the Holy Quran and sociologists, especially Max Weber, Master's thesis, Payam Noor University, Ahvaz branch [In Persian].

- Glynn, L. 2006. A Critical Appraisal Tool for Library and Information Research. *Library Hi Tech* 24(3): 387-399. doi:10.1108/07378830610692154.
- Heydari, Ali Juma, (2018), the role of education and training in Islamic lifestyle, *Noor-e-Almustafa specialized bi-quarterly*, No. 6, Spring and Summer, pp. 1-27, http://noa.journals.miu.ac.ir/article_3579.html?lang=fa [In Persian].
- Iranmanesh, Fatemeh, (2016), the foundations of Saadi's epistemology and its implications in intellectual education, dissertation for receiving a doctorate degree, Shahid Bahonar University, Kerman [In Persian].
- Jamshidi Kohsari, Mahbube and Najafi, Mohammad and Jamshidi Kohsari, Mohsen, (2012), emphasis on rational education; A fundamental step in religious education, the scientific base of Raskhun [In Persian].
- Jannsary, H., & Vaezi, S. H. (2018). Review and explanation the Role of Rationality in Educating and Upbringing from the Viewpoint of Qur'n. *Research in Curriculum Planning*, 14(55), 147-159, jsr-e.isfahan.iau.ir/article_539027.html, [In Persian].
- Karami Shahriar, E., & Beheshti, S. (2021). Development of a Model of Education and Training of Islamic Police Based on the Movement of Human Essence in the Transcendent Wisdom of Sadr al-Muta'allehin. *Pazhooresh VA andisheh*, 17(55), 101-143. Doi: 10.22034/init.2021.95764 [In Persian].
- Kesuma, Guntur C. "Pemberdayaan Pendidikan Islam Dalam Upaya Mengantisipasi Kehidupan Masyarakat Modern." *Al-Tadzkiyyah*, Vol. 8, No. 1, 2017.
- Mahro Bakhtiari, Hojjatullah and Rashidi, Mohammad Mahdi and Ali Mohammadi, Masoumeh, (2018), Components and indicators of Islamic education according to the Holy Qur'an, *Marfat Monthly*, No. 254, pp. 23-32 [In Persian].
- Majdodin, T., Mirdamadi, S. M., & Sarmadi, M. R. (2023). Designing a model for students' moral growth in the framework of the philosophy of Islamic education. *Scientific Journal of Islamic Education*, 31(60), 175-196 [In Persian].
- Marzooghi, R., & Safari, Y. (2008). Foundations and methods of intellectual education from Islamic texts perspective. *Journal of Islamic Education*, 3(5), 115-134, https://islamicedu.rihu.ac.ir/article_77.html?lang=fa [In Persian].

- Mohammad Shafiee, A., & najjarpoorian, A. (2022). Reasonable life and dimensions of rational education from the point of view of Mohammad Taghi Jafari. *Pouyesh in Humanities Education*, 8(29), 221-236 [In Persian].
- Mohammad Shafiei, Abdul Saeed and Najarpourian, Ali, (2022), Reasonable life and aspects of rational education from the perspective of Allameh Mohammad Taqi Jafari (RA), *Research in Persian Language and Literature Education*, 8(29), 221-236, journals.cfu.ac.ir/article_2525.html, [In Persian].
- Mohammadi, M., Hakkak, M., Nazarpoori, A. H., & Mousavi, S. N. (2018). Identifying the Components of the Islamic Educational Model of Institutional Administrators in Iran. *Scientific Journal of Islamic Management*, 26(2), 133-155, 20.1001.1.22516980.1397.26.2.4.7, [In Persian].
- Mohseni, Mohammad Asef, (2013), review and critique of the positive approaches to the philosophy of Islamic education in the Islamic Republic of Iran, *Islam and Educational Research*, Fall and Winter, No. 2, pp. 29-56, eslampajoheshha.nashriyat.ir/node/100 [In Persian].
- Mortazavi, S. E., Pourasghari, M., & Ansari Moghaddam, M. (2020). An Appraisal of the Dimensions of Soft Training in the Islamic Teachings. *Scientific Journal of Islamic Education*, 28(47), 183-202, jms.iuhu.ac.ir/article_205540.html?lang=en, [In Persian].
- Mubarok, Ruma. "Strategi Pendidikan Islam Dalam Meningkatkan Kualitas Sumber Daya Manusia." *El-Hikmah: Jurnal Kependidikan Dan Keagamaan*, 1(1), 1-20.
- Muhsinin, Muhsinin., Muhammad, Mugni, Assapari. (2023). Developing Islamic-Based Instructional Materials for Teaching Reading at Islamic Higher Education. *VELES (Voices of English Language Education Society)*, 7(1):179-192. doi: 10.29408/veles.v7i1.11043
- Nouroozi, R. A., & Barati, M. (2020). Explaining the stages of intellectual training based on the levels of the soul from Mulla Sadra's point of view. *Scientific Journal of Islamic Education*, 28(48), journals.iuhu.ac.ir/article_205705.html [In Persian].
- Nurudin, Nurudin. "Merumuskan Strategi Pembelajaran Nilai (Keagamaan) Dalam Pendidikan Islam." *Edukasi*, Vol. 5, No. 1, Mar. 2007, doi:10.32729/Edukasi.V5i1.275.

- Rahmat, Ryadhush, Shalihin., Suyadi, Suyadi., Desfa, Yusmaliana., Diyan, Faturahman. (2021). Rational Brain Transmutation into Intuitive Brain Based on Neuroscience in Islamic Education. **doi:10.4108/EAI.14-9-2020.2305691.**
- Rashidi S, Keshavarz S, Beheshti S, Salehi A. (2017). Presentation of a Theoretical Model of Intellectual Education for the Formal and Public Education System Based on the Epistemological Foundations of the Holy Qur'an. Qaie. 2(2), 7-36. doi:10.29252/qaie.2.2.7 [In Persian].
- Rashidi S, Keshavarz S, Beheshti S, Salehi A. (2017). Presentation of a Theoretical Model of Intellectual Education for the Formal and Public Education System Based on the Epistemological Foundations of the Holy Qur'an. Qaie. 2(2), 7-36. doi:10.29252/qaie.2.2.7 [In Persian].
- Raudhatuz, Zahrah. (2022). Memberdayakan epistemologi pendidikan islam. Edu-Riligia, 5(2) **doi:10.47006/er. v5i2.12913**
- Rezaei, M. J., Nowroozi, R. A., & Sepahi, M. (2018). Functions of Rational Training from the Viewpoints of Ayatollah Javadi Amoli. Scientific Journal of Islamic Education, 26(38), 29-53, 20.1001.1.22516972.1397.26.38.2.7 [In Persian].
- Ryadhush, Rahmat, Shalihin., Suyadi, Suyadi., Desfa, Yusmaliana., Diyan, Faturahman. (2021). Rational Brain Transmutation into Intuitive Brain Based on Neuroscience in Islamic Education. **doi:10.4108/EAI.14-9-2020.2305691**
- Sadiq, Tahir, (2019), The Role of Islamic Studies in Education (An Analytical Study in Perception of Educational Goals), American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, And Sciences (Asrjets), Volume 52, No 1, Pp 37-48, doi: 10.2139/ssrn.2939061.
- Sandelowski, M. and Barros, J. (2007). Handbook for Synthesizing Qualitative Research. Springer publishing company Inc, 1-311.
- Shams, Ali, (1387), Iran's Prison System, Tehran, Rah Tarbiat Publications "affiliated with the Education and Research Office of the Prisons Organization", "Prison Organization Scientific-Applied Training Center (Tehran)", first edition [In Persian].
- Shokri Nusrat Abad, Tasvem and Khedavi, Asadullah, (2019), Getting to know the features and characteristics of Islamic education and training and using them to educate primary school children, Research and Studies of Islamic Sciences, No. 1, August, pp. 1- 20, joisas.ir/fa/showart-f7f9ca4d311d2a6861ca284babe71616, [In Persian].

- Sorasarafil, M., Ahmadi, S. M. M., & Moradkhani, A. (2022). Analytical Study of the Educational Method Based on Encouragement from the Perspective of the Religious Teachings of Islam: A Model for the Educational System of Agents in Islamic Society. *Journal of Research in Educational Systems*, 16(57), 74-90, 20.1001.1.23831324.1401.16.57.6.5 [In Persian].
- Taheriyeh, Mujahid, (2019), explaining the range of application of TOEFL in education from the perspective of Islamic teachings, Master's Thesis, Al-Mustafa (AS) agency in Khorasan [In Persian].
- Turkashund, Nasreen and Ghafari, Khalil and Faqihi, Alireza and Natghi, Faezeh, (2019), Designing the optimal model of rational education in the curriculum of religion and life, *Islam and Educational Research*, No. 2, pp. 57-74, eslampajoheshha.nashriyat.ir/node/236 [In Persian].
- Zariei, Leila, (2017), methods of education and training in the Islamic lifestyle, master's thesis in the field of Quranic sciences, University of Quranic Sciences and Education,

